

קובץ

באר התורה

(קעו)

פרשת קרח

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

יו"ל

ע"י מכון "יד יוסף"

לעילוי נשמת רבי יוסף מלכא בן עישה ע"ה

*

נשמח לקבל הערות והוספות ותגובות

ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לשלוח ל:

as0583233587@gmail.com

פקס: 036770810

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

תוכן הענינים:

- 5..... בענין שם קרח, ומקור דברי הזוה"ק בסיבת מחלוקת קורח.
- 8..... הלכות תחנון.
- 9..... בחובה להסמיך את התחנון לשמו"ע ובגדר נפילת אפים.
- 10..... בדין נפילת אפים בלחש ושנפ"א היא מישך שייכא לשמו"ע.
- 15..... האם ביום שלא אומרים בו תחנון מותר לדבר או ללמוד.
- 15..... לומר עלינו לשבח עם הציבור או להסמיך תחנון לשמו"ע.
- 18..... האם מותר להפסיק באמצע אמירת תחנון לאמירת בריך שמיה.
- 21..... האם מותר לשבת מאחורי המתפלל בשביל נפילת אפים.
- 25..... האם צריך להשלים והוא רחום מי שלא אמר בשחרית.
- 29..... אם מתפלל במקום שלא אומרים תחנון מחמת יא"צ.
- 29..... האם אומרים תחנון במקום שאין ספר תורה לבני אשכנז.
- אמירת תחנון בבין השמשות – ומה הדין אם מתפלל במקום שאומרים תחנון אחרי השקיעה והוא נוהגים כהפוסקים שלא לומר, ומה הדין להיפך
- 30.....
- 31..... אמירת תחנון בבית הכנסת שיש חתן.
- 35..... האם מותר ללכת להתפלל עם חתן כדי שלא יאמר תחנון.
- 40..... האם מותר לשמוח ביום שלא אומרים תחנון.
- 41..... בדין חתן שאין מכירים אותו האם יאמרו תחנון.
- 45..... לפטור מתחנון שהאבא לא נמצא.
- 46..... בדין סיום מסכת פוטר מתחנון.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

- האם שיש סיום בבית הכנסת לאחר תפילת ערבית פוטר את הציבור מלומר
תחנון בתפילת מנחה..... 46
- בדברי המדרש שאין לומדים הלכות ממגילת רות..... 49
- האם יש להדליק את נר ההבדלה אחרי ברכת הבשמים 51
- מכתבים והוספות לגליון מס' קעה..... 57
- הגאון רבי אח"א שליט"א מח"ס רבים, ירושלים בדעת מרן הגר"ע יוסף
זצוק"ל בחובת כיסוי הרגלים..... 57
- הגאון רבי יוסף כהן שליט"א במח"ס והניף הכהן, מקסיקו 59
- האם אסור לראות ראייה בעלמא במקומות המכוסים שבשאר נשים.. 59

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

בענין שם קרח, ומקור דברי הזוה"ק בסיבת מחלוקת קורח

שאלה: א). לפי כמה מפירושי חז"ל קרח נקרא קרח בגלל שקרח שערר כדין הלויים (זוהר תזריע ח"ג דף מט, ילקוט שמעוני רמז תשנ בפרשה). יש מקור למה היה השם שלו לפני שקראו לו קרח?

ב). בחידושי הרי"ם הוא מביא בשם הזוהר שסיבת המחלוקת היה רצון קרח שיהיה גדול בלויים כמו אהרון גדול בכהנים, איפה נמצא הזוהר? חיפשתי ולא מצאתי אם אפשר לשלוח מקור תודה רבה

תשובה: א). איתא בגמ' בסנהדרין דף קט ע"ב קרח שנעשה קרחה בישראל בן יצר שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים, בן קהת בן שהקחה שיני מולידיו בן לוי בן שנעשה לוייה בגיהנם עכ"ד.

ומבואר לכאורה דכמו דשם אבותיו השפיע על המח' גם שמו השפיע, ולדברי הגמ' זה היה שם של קרח מלידתו.

וכן מבואר גם בחת"ס על הפסוק וירקח קרח בן יצר בן קהת בן לוי שכתב בזה"ל: אני תמה שהוא מאלופי עשיו וקיי"ל יומא לח רשעים לא מסקינן בשמייהו וחזי מה עלתה ביה ואולי היינו קמ"ל קרא דמייחסו עד לוי לומר דאף על פי שהיה חוט המשולש מכל מקום ניתן מארה על דאסקי בשמיה דרשע וזהו ויקח קרח זה השם קרח שלקח כל מה שהיה לו להתקדש ע"י שהיה בן יצהר וקהת ולוי אבותיו וכו' ע"כ, ומבואר שזה היה שמו, וכן מבואר בארוכה בשו"ת חת"ס ח"ד אבן העזר ב' סימן כב בד"ה וכ"ז ויעו"ש עוד בענין קריאת שמות.

ואמנם יש לעיין מדוע קראו כן לקרח, וי"ל ע"פ דברי התוס' ישנים ביומא דף לח ע"ב שכתבו לתרץ איך נקרא רבי ישמעאל בשם בנו של אאע"ה למ"ד בסנהדרין דף קד ע"א שהיה רשע ולא עשה תשובה, ותירץ דישמעאל הקב"ה קראו כך, ומסקינן בשמיה שפיר וממילא ה"ה לגבי קרח יעו"ש.

ובזוה"ק פרשת תזריע ח"ג דף מט ע"א שהקב"ה קרא שם קרח על שם שקרח שערר כדין הלויים שהוצרכו לעשות להם קרחה בראשם עכ"ד.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

והיינו שכן קראו לו, אבל סו"ס זה השפיע, אבל לא מצינו שום גילוי שהיה לקורח שם לפני זה.

(ב). לשאלה השניה ראה זוהר הקדוש בראשית דף יז. תזריע מט. קרח קעו.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

הלכות תחנון

כתוב בפרשה, "ויפלו על פניהם" (טז ד), וכתב ברבינו בחיי (שם) שהוא המקור לדין נפילת אפים בתפילה,

וכתב שם עוד ברבינו חיי, ודע כי ענין נפילת אפים בתפילה יש בו שלש כוונות, האחת למורא השכינה, והשנית להראות צער והכנעה, והשלישית להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו, האחת למורא השכינה כדי שיתלבש בזה בוש וצניעות כי כסוי הפנים מדרכי הענוה והבושת ולפי שכוונת המתפלל שהשכינה כנגדו, וכענין שכתוב (תהלים טז ח) שויתי ה' לנגדי תמיד תקנו בטכסיסי התפלה כסוי הפנים והכל ליראת ה' יתברך וכו', השנית להראות צער והכנעה והוא כי הנופל על פניו מצטער ונכנע וההכנעה מעיקרי התשובה ואז תפלתו מקובלת והקב"ה חושש על צערו וממלא שאלתו וכו', והשלישית להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו והוא כי הנופל על פניו מכסה עיניו וסותם פיו, והוא מסכים במחשבתו שאינו רואה נזקו ותועלתו, ואינו יודע דרכיו ועניניו ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקדוש ברוך הוא מסכים על ידו עיי"ש.

וראה עוד בדברי הרבינו בחיי שם ד' שכתב שע"י נפילתו על אפיו של משה רבינו נענש קר, ומכאן המקור להא דאיתא בגמ' בב"מ דף נט ע"ב שרבן גמליאל מת כשנפל ר"א על פניו יעו"ש.

ומה דילפינן ויפלו על פניהם, כן כתב בריקאנטי עה"פ שם, שנרמז כאן סוד גדול דנפילת אפים כי לעולם צריך לכוין בתחינה, וטוב לעשותה אחר התפילה, בסוד סומך גאולה לתפילה וכו' עכ"ד.

ואמנם הטור (סי' קלא) למד ממה שנאמר משה ואתנפל לפני ה', וכן נראה מדברי הזוה"ק והו"ד במג"א סימן קלא סק"ה זוה"ק תרומה דף קכח ע"א ששם מבואר שנפילת אפים הוא אחרי התפילה וז"ל: כיון דמטו לשים שלום וכו' לא אצטריך בר נש ולא אחרא לאשתכחא תמן ולא למשאל שאלתין אלא אצטריך למנפל על אנפין, מ"ט בגין דההיא שעתא וכו' ובעי כל בר נש למכסף מקמי מאריה ולחפא אנפוי בכסופא סכי ולאכללא נפשיה בהווא וכו' וכוזא נפיק וקארי ואמר עלאין ותתאין אסהידו סהדותא מאן איהו דעביד נפשאן וזכי לחיבייא וכו' עכ"ד וביפה ללב סימן קלא.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

והרוקח (סימן שכד) כתב דילפינן דין נפילת אפים ממה שנאמר לגבי שלמה, וכתב לאחר שמתפללין נופלין על פניהם לתחנה דכתיב ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפילה והתחנה הזאת, אלמא תחינה אחר תפילה עכ"ד.

והגר"א (אסתר ח' ג) כתב דילפינן ממה שאסתר התפללה אומרה תחנון בנפילת אפים יעו"ש, [ולדבריו לכאורה ילפינן דאף נשים חייבות בנפילת אפים].

ובשבלי הלקט (סימן ל) כתב דילפינן מהא שמצינו בגמ' בברכות דף לא ע"א שאמרו עליו על רבי עקיבא שאדם מניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחאוות, שהוא משום נפילת אפים.

ובסידור רבינו שלמה מגרמזי"א (סימן מ) כתב דילפינן דין נפילת אפים ממה שמצינו בגמ' בברכות דף טו ע"ז פלוני בתר דמצלי אמר הכי, היינו נפילת אפים יעו"ש.

מקור הלכות תחנון

איתא בגמ' בתענית דף יד ע"ב, ובמגילה דף כב ע"ב, ובבא מציעא דף נט ע"ב, ובירושלמי ע"ז פ"ד ה"א רב מפקד לבית רב אחא, ר' אמי מפקד לאינשי ביתיה כד תהוון נפקין לתעניתא לא תהוון רבעין כאורחכון רבי יונה רבע על סיטריה רב אחא רבע על סיטריה עכ"ד.

ומ"מ אינו מנהג חובה, וכמו שכתב בשו"ת הריב"ש סימן תיב שנפילת אפים אינה חובת תפילה אלא מנהג שהיה גם בימי חז"ל, וכתב להוכיח כן ממה דאמרו בגמ' במגילה דף כב ע"ב ובב"מ דף נט ע"ב על רב ועל רבי אליעזר בן הורקנוס שלא נפלו על פניהם, ומחמת כן יש מנהגים חלוקים על ימים מסויימים אם נופלים על פניהם, וכתב שם שכן הוא דעת רבינו יצחק אבן גיאת ורב שר שלום גאון שנפילת אפים רשות, יעו"ש, וכן כתב בטור בשם רב נטרנואי גאון שנפילת אפים רשות, וכן כתב בב"י, וכן כתב ברמ"א סימן קלא סק"ה לדינא. וכן כתב בשו"ע הרב, בזה"ל: עיקר נפילת אפים הוא מנהג שנהגו כל ישראל מימות עולם, ואעפ"כ אינה חובה אלא רשות לכן כל הלכותיה תלויות במנהג כמו שיתבאר עכ"ד.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ואולם ביפה ללב (סימן קלא סק"ב) כתב שלפי דעת הזוה"ק אמירת נפילת אפים חובה, יעו"ש, וכן כתב בכף החיים (שם סקנ"ג) שלפי דעת האריז"ל נפילת אפילים חובה יעו"ש,

ובמעלת נפילת אפים כתב בחדר לאלפים סימן קלא בזה"ל: וכל איש הירא את ה' במצוותיו חפץ לא יעבור מלעשות נפילת אפים כתיקונו כי כן הוא תקנת חכמים ויש בזה צפוני סודות ואף כי אין איתנו יודע מעשה ידינו כוננה עלינו עכ"ד, ועיין עוד במש"כ בזה בספרו פלא יועץ ערך נפילת אפים.

בחובה להסמיך את התחנון לשמו"ע ובגדר נפילת אפים

הנה איתא בגמ' בב"מ דף נט ע"א שאשתו של רבי אליעזר מנעה מר' אליעזר לומר תחנון כי חששה שתפילתו תתקבל, וכתב שם בשיטמ"ק בשם חידושי הריטב"א וכי לא זזה ממנו כל היום, ותירץ הריטב"א שמכך מוכח שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינו של תפילה בין תפילה לנפילת אפים, [ואמנם יש לעיין כיצד הפסיקה אותו, אם הוא איסור להפסיק, ועיין].

ולדינא כתב בשו"ע סימן קלא ס"א כתב שאין לדבר בין נפ"א לשמו"ע, ובמשנ"ב סק"א כתב שדוקא שעוסק בדברים אחרים אל בדיבורים בעלמא לית לן בה, ובמשנ"ב בסימן נא סק"ט כתב שלא ידבר ולכאורה משמע שאסור כל דיבור, וכן כתב בכף החיים סק"ג שלדברי הזוהר הקדוש אפילו שיחה בעלמא אסור, ומדברי הבית יוסף משמע שכתפלה ארוכה דמי וכן כתב בלבוש וכן כתב בשער הכוונות דף נא שאסור להפסיק כלל ואפילו בשתיקה אסור, ואף שמשמע שמה שאסור בין תפילת החזרה לנפ"א דוקא פעם שתפילת החזרה היו יוצאים בה יד"ח אבל היום אסור לדבר מהשמו"ע שהתפלל וכן כתב הגר"ח קניבסקי זצוק"ל באורחות יושר סימן ל' הלכה כו וכן כתב בדעת נוטה ח"א תשובה שעט, ושאסור לדבר כלום כן כתב בערוך השולחן בסעיף ט' וכן כתב בפרי מגדים משב"ז סק"א שאף שאומרים תחינה בלבד כמנהג הספרדים אסור לדבר.

ויש לדון בכ"ז ע"פ מה ששאלתי להגאון רבי אלחנן פרץ שליט"א מתי בני ספרד יאמרו תחנון שמתפללים אצל בני אשכנז, ואמר לי שיכולים להתחיל לומר וידוי וכו' אחרי שמו"ע, ואמנם עתה שאלתי בזה למו"ר הגר"ע פריד שליט"א האם יהיה אפשר לומר אחרי השמו"ע, ולא אחרי החזרה, דאף

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

דהחזרה מישך שייכא מ"מ סו"ס אינה כתפילה עצמה, ואמר לי דסו"ס לא יהיה אפשר לומר התחנן לפני החזרה, אבל מ"מ אמר לי שאת הוידוי והי"ג מידות יהיה אפשר לומר לפני שמו"ע.

בדין נפילת אפים בלחש ושנפ"א היא מישך שייכא לשמו"ע

והנה נשאלתי לפני כמה שנים ע"י ידידי הגר"ח מלין שליט"א מח"ס שלמי חיים ושא"ס, בזה"ל, האם יש מקור למה דנהוג עלמא לומר נפילת אפיים בלחש? ולמה שלא יאמרוהו בקול כמו כל התפילה? אחי נ"י הראני רק מש"כ בבן איש חי פר' כי תשא שנה א' סעי' יג "והנה פה ערינו בגדא"ד כו', אין נוהגים לשים פניהם על זרועם כו' אלא רק אומרים המזמור בלחש. "אך זה גופא צ"ע מה המקור ומה הענין ללחוש התחנן. גם עוד מצא בס' משנה הלכה (סי' קל"א סק"א) שכתב "ונראה די"ל שמי שרוצה לנהוג כן אין בזה משום לא תתגודדו [-אם יאמר המזמור לדוד אליך], כיון שאומרים כן בלחש. "ע"כ שאלתו.

ושוב ציינת לי מש"כ לך זקנך הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה, סנה"מ ירושלים) בענין אמירת תחנן בלחש: "בנוגע לתחנן בלחש. לכאורה הוא משום דזה כחלק מהתפילה שלו. דהרי נפסק סי' קל"א דאסור להפסיק בין שמנ"ע לנפ"א. וכ' האג"מ או"ח ח"ג סי' פ"א [עיינתי בזה כשהיה נוגע למש"א לחכ"א דלכאורה האומר סליחות אחר התפילה בבה"ב לא יאמר תתקבל ואכמ"ל] וז"ל ונפ"א נחשב מעצם התפלה דשמ"ע, דהא אסור להפסיק בין שמ"ע לנפ"א, ולכן א"א לומר תתקבל קודם נפ"א, (ונראה שמתעם זה אין אומרים כלל קדיש לאחר שמ"ע קודם נפ"א דהוא כמו באמצע סדר התפלה ממש וקדיש אומרים אחר גמר דבר כמו אחר פסד"ז שהוא גמר דבר) "עכ"ל.

והרי כ' הטור קל"א וכ"כ בכלבו סי' י"ט, והובא במ"ב סק"ט וז"ל "לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כמו שעשה משה רבינו ע"ה שנא' ואשב בהר וגו' ואנכי עמדתי בהר וגו' ואתנפל לפני ה' וגו' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בע"א אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה וכו' וראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה מה נעשה בעמידה (של"ה ואחרונים)". הרי קמן דמענין תפילה הוא. ויתכן בגלל זה המנהג דיאמרו בלחש כדיליף מחנה דתפילה בלחש וקולה לא ישמע' ברכות ל"א א'. וראיתי שגם בתשובה"נ ח"ג סי' נו צידד דכן טעם המנהג" - עכ"ד. ע"כ לשון שאלתו.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

והשבתי לו בזה"ל: הנה כמו שהבאת דהוא מענין התפילה כן מוכח גם מדברי הריקאנטי פ' קורח וז"ל ובפסוק ויפלו על פניהם נרמז סוד גדול בנפילת אפיים כי לעולם צריך לכוין בתחינה וטוב לעשותה אחר התפלה בסוד סומך גאולה לתפלה לחבר את האהל להיות אחד מפני שהרמז לשכינה וכו' ע"כ והביאור הוא שהרי ענין סמיכות יוצר לעמידה גאולה לתפלה.

הנה הרמב"ם בפרק ה' הלכה א' כתב שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין, ואלו הן עמידה ונוכח המקדש ותקון הגוף ותקון המלוכבשים ותקון המקום והשוית הקול והכריעה והשתחויה, ואח"כ בהלכה יג יד כותב השתחויה כיצד אחר שמגביה ראשו ישב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל התחנונים שירצה וכו' ומותר לאדם להתפלל במקום זה וליפול על פניו במקום אחר ע"כ, ומשמע מדבריו להדיא דנפילת אפים הרי הוא כחלק מן תפילת שמו"ע.

וכן מוכח מהא דאיתא בב"מ דף נט ע"ב אימא שלום דבתיהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה, והקשה הריטב"א האיך אפשר שלא תזוז ממנו כל היום, ותירץ שמכאן ראייה שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפילה לנפילת אפים, ומה שאמרו שלא הייתה מניחתו ליפול על אפיו היינו שהיתה שחה עמו בדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפילה לנפילת אפים ואז שוב אם היה נופל לא היתה תפילתו כ"כ נשמעת ע"ש, וכן כתב בב"י בשמו, וכתב, שם שכן כתב מהר"י אבוהב בשם ספר צרור החיים (עמ' יח) דמהאי עובדא שמעינן שאין להפסיק בין תחנה לתפילה, וכן הביא שם מהאורחות חיים שכתב שכולה כעין תפילה אריכתא דמי, וכתב שם שכן כתב בספר אוהל מועד (שער התפילה דרך ג' נתיב ב') ע"ש. וכע"ז מבואר בחידושי הרא"ה בברכות (דף לב) אולם שם משמע דלא הוי כ"כ חסרון, מ"מ מוכח דהוא שייך לתפילה.

ולדינא כן מוכח מהא דפסק בשו"ע סימן קלא סעיף א' בזה"ל: "אין לדבר בין תפילה לנפילת אפים".¹

---

¹ . ומה שיש להקשות שהרי במשנ"ב (סימן קלא סק"א) הביא מש"כ באחרונים, "ודווקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי, אבל שיחה בעלמא לית לן בה. וכל שכן דלדבר קדושה, כגון מה שמפסיקים בתחינות, כגון והוא רחום, בודאי מותר להפסיק. ואפילו בתוך נפילת אפים, גם כן מותר לענות אמן יהא שמיה רבא וכל דבר קדושה", וא"כ מוכח דהוא לאו כתפילה אריכתא ממש, וכתב לבאר בספר עולת כהן

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

והנה בביאור הב"י בגמ' בב"מ שיש חסרון בדיבור בין תפילה לנפילת אפים, הקשה בישועות יעקב מה החסרון בכך הרי אף בתפילה עצמה הדין הוא שרק היכא ששה בכדי לגמור את כולה הוה הפסק ואי הכי מפני מה חשיב דמה דשחה עמו להפסק, וכתב לתרץ, דהוה רק דין לכתחילה שלא להפסיק ואם הפסיק שוב אין תפילתו מתקבלת, וביאור סברתו נראה דס"ל דהוה רשות וא"כ זה תלוי בו אם הוא רוצה שתפילתו תתקבל אז לא יפסיק אבל אין בזה איסור מדינא ודו"ק, אולם למעשה כתב שם שבשח במזיד הוה הפסק אפילו היכא שלא שחה לגמור את כולה, ועובדא דר"א הוה דשח במזיד, ומ"מ מסיק לדינא שזה רק לכתחילה, ולפי דבריו דהוה רק לכתחילה, אך מ"מ אכתי י"ל כמו שבארנו בדבריו, כיון דהוה רק רשות אבל אם הוא רוצה שתתקבל תחינתו, א"כ הוה כמו תפילה אריכתא.

והנה בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ג' סימן נו) הביא את הראיה מדברי הרמב"ם ולכן כתב לבאר שאומרים את התחנון בלחש משום שהוא חלק מן התפילה.²

(אות יד) משום שאף היכן שהפסיק בדברים מכל מקום חשיב המשך התפילה. או שאף שלכתחילה נתקן לומר את התחנון סמוך לתפילה, כדי שיהיה תפילה אריכתא, מכל מקום אף אם לא סמך את התחנון לתפילה, יאמר תחנון שלא בתורת תפילה אריכתא. ונפקא מינה בזה, אם לא אמר בתפלת שחרית תחנון, אם יאמר אחר התפילה. דהכא ודאי אין לומר דהוה כתפילה אריכתא, אך אם התחנון לא נתקן דווקא באופן של תפילה אריכתא, יש לומר דישלים אף אחרי תפילתו, ע"ש עוד שדן בכ"ז.

² . כתב לפי דברינו יתבארו שינויי המנהגים שנהגו לומר תחנון בלחש דוקא כמו בתפלה וא"ש כמ"ש לעיל ומוכח ברמב"ם שזהו שייך לתפלה רק מסיים בתחנה ולכן אין לדבר בין התפלה ונפילת אפים כמבואר בשיטמ"ק ספ"ד דב"מ ובאחרונים ששייך עוד לתפלה וכמ"ש והספרדים אומרים וידוי מיד לאחר חזרת הש"ץ שבזה התפלה מתקבלת יותר ואח"כ נופלים על פניהם והאשכנזים אומרים בב' וה' והוא רחום לפני תחנון כדי לעורר רחמים קודם, ושמעתי טעם לדבר שבנוסח ספרד מקדימין ליפול מיד שבשהייה עלולים להסיח דעת ואזי אין תועלת בנפילת אפים כ"כ וכמבואר בש"מ הנ"ל וכמ"ש בשו"ע קל"א סעיף א' ונהגנו להקפיד לומר מיושב דוקא וכמבואר במחבר קל"א סעיף ב' לאומרה מיושב ולא מעומד והטעם ע"פ קבלה, ועיין ברבינו בחיי פרשת קרח עה"פ וישמע משה ויפול על פניו סוד הענין דברים נוראים בזה ובפשוטו נראה עוד טעם שלדידן אין ראוי לומר תחנון כתפילה ממש וחוששין לשקר שהרי עיקר התחנון הוא שנושא את נפשו או מבקש שישמעו בכיותיו שאינו מצוי היום כ"כ ודובר שקרים לא יכון לנגד עיני ומהאי טעמא הספרדים בארץ ישראל ביטלו לגמרי נפילת אפים בתחנון היום רק אומרים בלא נפילת אפים שחוששין לומר שקר בדמעותי ערשי אמסה או שמע ה' קול בכי', ואצל כמה אדמוריים אף שלא ביטלו את אמירת התחנון לגמרי אבל משתמטים מלאומרו בכל אמתלא ומ"מ בב' וה' ראוי גם להם לומר והוא רחום שתפילה גדולה היא וחמורה טפי שאם לא אמרו נקרא פורץ גדר עיין ש"ע ר"ס קל"ג ובבאר היטב שם ובשו"ע הרב שם ולא נהגו כן וצ"ע והעיקר לכיון לש"ש ואשרי מי שנזהר להתפלל ולומר תחנון בכוונה כתחינה אחרי תפלותיו שמועיל מאד ואשרנו מה טוב חלקנו שאלקינו ית"ש שומע קול תפלותינו ואינן חוזרות ריקם יהי רצון שיתקבלו כל תפלותינו וימהר הקב"ה ויחיש גאולתנו ויתגלה כבודו בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו בקרוב אמן. עכ"ד.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

אולם ממש"כ בשו"ת הריב"ש (סימן תיב) מוכח דהיא אינה מחוב התפילה, שהביא מש"כ רב נטרונאי גאון והביאו גם בטור שם, ואם היה מחובת התפילה, ח"ו שהיה הצדיק ההוא נמנע ממה שיהיה חובה בעבור אשתו. ואע"פ שהכוונה שם, שהיתה לוקחת אותו בדברים, עד שהיה רבי אליעזר שוכח מליפול על פניו. מכל מקום אם היה חובה, היה זריז ונשכר בה, ולא היה שוכחה בכל יום, וע"כ הוכיח הריב"ש דנפילת אפים רשות ולא חובה, ולכן יש מקומות שנוהגים שלא לומר בהם תחנון כי אין נפ"א חובה. א"כ לפי דבריו לכאורה לא חשיב כהמשך התפילה, וא"כ אין מקור דבעינן לומר תחנון בלחש.

והנה במטה משה (סי' רד) כתב שכמו שבביהמ"ק כשהתוודו היה מרחק ד' אמות בין כל אחד ואחד כדי שלא ישמע חברו את וידויו ויתבייש ממנו תקנו גם באמירת תחנון שיכסה פניו כאילו אינו יודע מה שמתפלל חברו, ובשיירי כנה"ג כתב דכשמכסה פניו מכוין יותר למה שמתפלל וע' רבנו בחיי פ' קרח טז כב, וא"כ משמע בזה טעם אחר.

ובמטה אפרים (סימן תקפד סוף סעי' יג) כתב שם לענין ר"ה שאבינו מלכנו יש לומר בלחש דומיא שאומרים תחנון בלחש, אולם לא כתב הטעם.

הנה בדולה ומשקה (עמ' צ) נשאל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א כך: המנהג לומר תחנון בלחש האם יש מקור לומר דוקא בלחש ולא בקול, וענה: בגמ' משמע שאמרו בקול עכ"ד, ואכן יש לעי' לדבריו מדוע נהגו כן, ובע"כ צריך לומר שנוהגים כן לפי שיטת הרמב"ם. וע"ע בכ"ז בספר עבודת אפרים בהל' תחנון מש"כ בזה.

וכה"ג דן בספר דביר הקודש (עה"ר שם) והוכיח כנ"ל מדברי הרמב"ם, וכתב שם לדון לפ"ז האם יהיה צריך ליפול על פניו גם לאחר תפילת תלשומין שהרי אם התחנון מעצם התפילה הרי שבכל תפילה שמתפלל יהיה חלק ממנה הנפ"א, ע"ש, ולפי דבריו יש להוסיף לדון מה הדין שמשלים בלילה תפילת מנחה הרי קימ"ל שבלילה לא אמרינן תחנון האם יצטרך להשלימו ביום, וזה ברור שלא, וכן יש לדון מה הדין השלמת תפילת מעריב האם יצטרך לומר ע"ז תחנון כי הרי סו"ס כל מה שלא נופלים בתפילת מעריב כי זה בלילה אבל עתה שהוא משלים ומתפלל את תפילת מעריב כן לכאורה יצטרך לומר תחנון, ויש לומר דאף נימא דהוא שייך לתפילה מ"מ כ"ז הוא שייך לתפילה בזמנה שאז יאמר תחנון, אבל שמשלים תפילה אחרת א"א לחייבו תחנון כי כבר אומר תחנון אחד, ואז הוי המשך לתפילה שלו, והראיה מהא דמפורש בפוסקים (מג"א סימן קח סק"ד) בהלכות תשלומין שמפסיק באשרי יושבי ביתך וכו' או ד"א ולא אומר ישר תחנון ובע"כ דבתחנון אחד סגי ודו"ק.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

והנה מצינו שדנו הפוסקים מה קודם נפילת אפים או אמירת עלינו לשבח עם הציבור שבשו"ת משנת יוסף (חלק ז' סימן כז) כתב שיאמר תחנון ויאמר רק כמה פסוקים כי העיקר הוא בעצם נפילת אפים ולהתחנן ולכן די בתחינה קצרה של כמה פסוקים ומיד יעמוד ויאמר עם הציבור עלינו לשבח וישלים אח"כ מה שהחסיר מתחנון.

אבל בשו"ת קנה בושם (חלק ב' סימן ח') כתב שמחמת שצריך להסמך נפילת אפים לשמו"ע ולכן יאמר תחנון ואח"כ עלינו, ואין בזה חשש שלא אומר עלינו עם הציבור שהרי כו"ע ידעי שאומר תחנון, ולכן אין בזה העדר ד"א, ע"ש, וכן ראיתי שנוהג הגר"א סטוארט הלוי שליט"א ראש ישיבת רנה של תורה, ובעל המשנת אברהם. ולפי דברי הרמב"ם יש לנהוג כן, וכמו שמשמע מדברי הב"י ועי'.

ושוב ציין לי בזה הגר"ח מלין שליט"א, למש"כ עוד בשו"ת תשובות והנהגות [ח"ג סי' נ"ו] כתב נמי שצריך לומר בלחש מטעם מה שפירש ברמב"ם הנ"ל וז"ל "ולפי דברינו יתבארו שינויי המנהגים, שנהגו לומר תחנון בלחש דוקא כמו בתפלה, וא"ש כמ"ש לעיל ומוכח ברמב"ם שזהו שייך לתפלה, רק מסיים בתחנה, ולכן אין לדבר בין התפלה ונפילת אפים כמבואר בשיטמ"ק [ספ"ד דב"מ] ובאחרונים ששייך עוד לתפלה וכמ"ש".

והנה כן יש לדקדק בלשון הרמב"ם שכתב בהל' תפילה [פ"ט ה"ה]: לאחר שישלים התפלה יפול על פניו ויטה מעט הוא [הש"ץ] וכל הציבור ויתחנן והוא נופל וישב ויגביה ראשו הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מיושב". ומשמע שמה שאומר בנפילת אפים מקודם הוא בלחש, אכן יש לדחות שכוונתו כלפי הש"ץ שהוא אינו צריך להגביה קולו רק בתחינות שלאח"כ.

וכן איתא בלשון הבן איש חי [פר' כי תשא שנה ראשונה סעיף י"ג] שכתב בתו"ד שאומרים המזמור בלחש וז"ל "והנה פה עירנו בגדא"ד יע"א כו' וגם אין שום אחד מכוין למסור נפשו על קידוש ה' ולא כוונה אחרת, אלא רק אומרים המזמור בלחש". וכן איתא בספר דברי קהלות [גייגר, מנהגי ק"ק פראנקפורט, עמוד 35 אות כ] "ועלה וישב על המדרגה העליונה שלפני ארון הקודש, ומטה ראשו על זרוע ימין, ולא על שמאל כו' ואומר בלחש "רחום ותחנון" עד "רגע" כו'", אכן בזה יש לומר דמיירי על החזן, שא"צ לאומרו בקול.

והנה ראיתי להגר"ח"ק שנאל שאלה זו והשיב [השיב כן כ"פ, ונמצא בספר דולה ומשקה הלכות נפילת אפיים] בזה"ל "שאלה: המנהג לומר תחנון

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

בלחש, האם יש מקור לומר דווקא בלחש, ולא בקול? תשובה: בגמ' משמע שאמרו בקול".

ונראה ביאור כוונתו מב' גמרות, הא' מה דאיתא בקידושין [פא:]: "רבי חייא בר אשי הוה רגיל כל עידן דהוה נפל לאפיה הוה אמר הרחמן יצילנו מיצר הרע, יומא חד שמעתינהו דביתהו, אמרה מכדי" כו', ומבואר ששמעה מה התחנן בנפילת אפיים [וכפי דאיתא ברמב"ם הנ"ל, בזמנם כ"א התחנן מה שרצה].

ועוד איתא בסוטה [כב.]: "דר' יוחנן שמעה לההיא בתולה דנפלה אאפה וקאמרה רבש"ע" כו' ומהא דשמעה ריו"ח אלמא נהגו אף לאומרו בקול. [ובפשטות מדובר בנפילת אפיים שלאחר שמו"ע, וכזכור לי מאיז"ס דכל נפי"א שבש"ס נפי"א דאחר שמו"ע הוא]. אכן לא מבואר להדיא הכי שאמרו בקול, דאפשר שאמרו בלחש אך שמעו אותם, או שבאלו הבקשות הגביהו קולם [מצער וכד'] וכל כה"ג. עכ"ד.

האם ביום שלא אומרים בו תחנן מותר לדבר או ללמוד

והסתפקתי תמיד מה הדין לדינא לדבר ביום שאין אומרים בו תחנן בין רק שמו"ע שלו לחזרת הש"ץ דהרי סו"ס ליכא תחנן וכל הטעם הוא משום תחנן וכנ"ל, אך עדין יש לחוש בזה כי לא מצאתי שכתבו בזה הפוסקים.

ושוב בלומדי עם מו"ר הגר"ע פריד שליט"א אמר לי שאין את האיסור הנ"ל, ביום שאין אומרים בו תחנן, ושוב נדפס כן בגליון אזמרה לשמך מס' 169 שאלה: ביום שאין אומרים בו תחנן כמו ביום שישי בתפילת מנחה האם מותר ללמוד בדיבור בין השמו"ע לחזרה, תשובה: מותר. מקור: עיין שו"ע שם, ומשנ"ב סי' נא ס"ק ט, ולפי המקובלים אין לדבר כלל (כה"ח סי' קכד סק"א).

לומר עלינו לשבח עם הציבור או להסמיך תחנן לשמו"ע

ויש לדון באדם שסיים שמונה עשרה מאוחר והציבור אוחזים באמצע אמירת עלינו האם עדיף לומר עלינו עם הציבור או להסמיך את התחנן לשמונה עשרה?, ולדינא נראה שיסמיך את התחנן לנפ"א.

והנה שורש הנידון בזה ע"פ דברי הראשונים שיש להסמיך אמירת תחנן לשמו"ע, ממילא נראה שעדיפא על אמירת עלינו לשבח עם הציבור, שבזה כתב במשנ"ב סימן סה סק"ט שיש לומר עלינו לשבח עם הציבור משום

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

דרך ארץ, ומשו"ה נראה דודאי בנ"ד יאמר תחנון, וכן הו"ד הגר"ח"ק זצוק"ל בספר אשי ישראל פרק כה הערה מז שאף שעלינו הוא מהדברים שצריך לומר עם הציבור, מ"מ תחנון עדיף כי תחנון הוא מדינא דגמרא, עכ"ד.

וכן כתב לדינא בשו"ת קנה בשם ח"ב סימן ח' שיש לומר תחנון ואח"כ עלינו שהרי כך הוא הסדר התפילה ועוד שהרי אסור להספיק, וה"ה גם ביחיד, ואמירת עלינו לשבח הוא דוקא בסוף התפילה, וכמ"ש ברמ"א סימן קלב ס"ב, ושוב כתב שם שלכאורה סו"ס יש לו לומר עם הציבור, ומ"מ כתב שם ע"פ דברי השערי תשובה סימן קלא והכה"ח שכתבו בשם כמה אחרונים שאין מן הראוי להפסיק בין התפילה לתחנון רק לקדיש וברכו ולכל דבר שבקדושה וא"כ נראה לפי"ז שאמירת עלינו עם הציבור שאינו אלא משום דרך ארץ שזה אינו רק כשהוא עצמו אינו עוסק אז בתפילה רק שיושב ושותק או אפילו יושב ולומד, משא"כ כשהוא עומד באמצע סדר התפילה, ולפי סדר התפילה צריך לומר תחנון לאחר התפילה משום דכולה כעין תפילה אריכתא הוא ואין מן הראוי להפסיק בדבר אחר, א"כ ליכא בזה העדר דרך ארץ אם לא יאמרנו יחד עם הציבור, ושכן הוא לדינא עכ"ד.

ויש לדון בזה האם שיאמר את התחנון בישיבה והציבור אומרים עלינו לשבח בעמידה, אם יש בזה ממש"כ במס' דרך ארץ (פ"ה משנה ה') בזה"ל: לא יהא אדם ער בין הישנים ולא ישן בין העירים ולא בוכה בין השוחקים וכו' ולא יושב בין העומדים ולא עומד בין היושבים וכו' כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות ע"כ, ועיין עוד בדרך ארץ רבה ז' שכן כתב כן, והנה שורש הנידון בזה ע"פ דברי הראשונים שיש להסמיך אמירת תחנון לשמו"ע, ממילא נראה שעדיפא על אמירת עלינו לשבח עם הציבור, שבזה כתב במשנ"ב סימן סה סק"ט שיש לומר עלינו לשבח עם הציבור משום דרך ארץ, ומשו"ה נראה דודאי בנ"ד יאמר תחנון, וכן הו"ד הגר"ח"ק זצוק"ל בספר אשי ישראל פרק כה הערה מז שאף שעלינו הוא מהדברים שצריך לומר עם הציבור, מ"מ תחנון עדיף כי תחנון הוא מדינא דגמרא, עכ"ד. [ועיין בשו"ת שמע שלמה ח"ב סימן ז' שכתב ע"פ הקבלה ודברי האריז"ל שיש לומר עלינו לשבח בסוף התפילה כמנהגנו רק שיזהר שלא יהיה משונה מאנשי המקום באופן הבולט לעיין וכמאמרם ז"ל שלא יהיה יושב בין העומדים וכו' עכ"ד].

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ואמנם יש לומר שסו"ס שרואים שהוא נופל על אפיו, וממילא אין את האיסור הנ"ל, וכן מצאתי שכן כתב בשו"ת הלכה למשה ח"א סימן א' ושכע"ז כתב בשו"ת בנין אב ח"ד סימן י'.

ועוד בהאי ענינא אמר לי להעיר הרה"ג חיים ברקוביץ שליט"א שהרי אכתי מה יהיה עוזר בזה לגבי הדין שאל ישב בין העומדים שהרי סו"ס הרי הוא משנה מן הציבור, ומ"מ אכתי מדברי הכה"ח מוכח דמהני, וי"ל בזה כמו ששאלתי בזה למו"ר הגר"ע פריד שליט"א האם הדין שאל ישב בין העומדים האם הוא חיוב גמור, שהרי כתוב שם שכולם צוחקים שיצחק עמהם, וכי מצינו שמקיימים להאי דינא, וגם לא נפסק האי דינא בשום הלכתא, ובע"כ דרק הוא עצה טובה, ובע"כ דלגבי הדין דאל ישב בין העומדים זה מהני, ושוב שאלתי השאלה הנ"ל למו"ר הגר"ע פריד שליט"א ואמר לי שאכתי סו"ס לא מיחזי כ"כ, וביושב יותר נראה מוזר.

וכן אמר לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שהרי מבואר בגמ' בב"מ דף נט ע"ב, שאשתו דיברה איתו מיד אחרי התפילה, ובשיטמ"ק שם כתב בשם הריטב"א שכיון שהפסיק בדיבור לאחר התפילה, אין כבר תועלת באמירת התחנון, כי כל מעלתה של התחנון כי היא רק לאחר התפילה, ומבואר מזה שיש להסמיך את התחנון לשמו"ע.

ואף שכתב המשנ"ב סימן קלא סק"א שלדבר קדושה מותר להפסיק, ולכן אומרים והוא רחום לפני תחנון, ולפי"ז נראה שיכול לומר עלינו לפני תחנון מ"מ יש לחלק ביניהם דשאני והוא רחום שהכל תחינה. ולמעשה נראה שיסמיך את התחנון לתפילה, ולא יאמר עלינו לשבח עם הציבור.

ואף שמבואר במשנ"ב סימן סה ס"ב ובמשנ"ב סק"ט שאם הציבור אומר עלינו יש לומר עמהם שכן דרך ארץ, אך נראה שכיון שאומר תחנון, וכולם יודעים שכן הוא סדר התפילה שקודם תחנון ואח"כ עלינו אין בכך חסרון דרך ארץ, ולכן יאמר תחנון ואח"כ עלינו.

אך יש להסתפק האם יאמר את התחנון בישיבה כיון שמבואר במס' דרך ארץ (רבה פרק ז', זוטא פרק ה') שלא ישב בין העומדים ולא יעמוד בין היושבים, וא"כ לכאורה נראה שיאמר את התחנון בעמידה. ואולם מכיון שכתב בשו"ע סימן קלא ס"ב שיש לומר נפילת אפים בישיבה ולא בעמידה, ורק בשעת הדחק אפשר לומר בעמידה, ומכיון שכולם רואים

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

שסיבת הישיבה היא בגלל נפ"א שהיא מיד אחרי שמו"ע ולפי אמירת עלינו שהיא בעמידה, אין טעם זה שלא ישב בין העומדים, ולכן נראה שיכול לומר בישיבה, אף שכל הציבור עומד. עכת"ד, ושוב נדפסו הדברים בגליון אזמרה לשמך מס' 169.

ושוב ראיתי לידידי הגר"א סקוצילס שליט"א במח"ס אהל יעקב וש"א"ס, שכתב בהאי ענינא בזה"ל: שאלה מצויה מאוד כשאדם מסיים תפילת שמונה עשרה מאוחר כשהציבור מתחילים לומר עלינו לשבח, והוא עדיין לא אמר תחנון, האם עליו לומר עלינו לשבח עם הציבור או שמיד צריך לומר תחנון. ואם צריך לומר תחנון האם הכוונה את כל התחנון עד אחר שומר ישראל וכו' או שרק את המזמור של נפילת אפיים.

והנה נראה שאע"פ שיש ענין לומר עלינו לשבח עם הציבור מ"מ הענין שלא להפסיק אחרי שמונה עשרה אלא לומר תחנון מיד עדיף, וכ"כ בספר אשי ישראל (פרק כ"ה סעיף י"ג) בשם הגר"ח קניבסקי (שליט"א). וכן בספר דעת נוטה חלק א' (עמוד שצ"א) נשאל בזה וכתב שיש לומר כל התחנון, דמבואר בסימן קל"א סעיף א' דאין לדבר בין תפילה לנפילת אפיים. ובמ"ב שם כתב דדוקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי, אבל שיחה בעלמא לית לן בה. וכ"ש דלדבר שבקדושה כגון מה שמפסיקין בתחינות כגון והוא רחום בודאי מותר להפסיק. ועי' עוד מה שביאר היטב בספר דעת נוטה שם בהערה.

והנה ראיתי אח"כ שבשו"ת קנה בשם חלק ב' (סימן ח') נשאל בדיוק בנידון דידן והעלה כן ונביא לשונו הזהב לתועלת הענין. וכו' עכ"ד. [והבאנו עיקרי דבריו לעיל].

וראה עוד בשו"ת שבט הלוי חלק ז' (סימן י"ב אות ב') לענין אם אחד לא הספיק לסיים תחנון עד שהציבור אומר ויהי בנסוע שבהוצאת ספר התורה, דימשיך בתחנון.].

האם מותר להפסיק באמצע אמירת תחנון לאמירת בריך שמים

הנה נשאלתי ע"י ידידי הג"ר בנימין ראובן שלזינגר שליט"א (והודפס תשובה זו בספר באר יוסף ובנימין ח"א, ועתה נוסף כאן עוד הוספות) בדין אמירת בריך שמים היכא דהוא נמצא באמצע אמירת תחנון ואמר לן מה שראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ז תשובה יב אות ב') שהנה כתב בשו"ע סימן

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

קלא סעיף א' אין לדבר בין תפילה לנפילת אפים וכתב במשנ"ב סק"א שמותר לענות אמן יהא שמיה וכו' וכל דבר שבקדושה ע"ש והיינו על קדיש ברכו וקדושה וכן אמנים של שאר הברכות, אבל אין להפסיק באמירת ויהיה בנסוע וכן באמירת בריך שמיה, עכ"ד, וכן ציין למש"כ להביא בגליון מים חיים מס' 423 שאין להפסיק גם לאמירת עלינו לשבח ושכן כתב בשו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ח') ובס' אשי ישראל (פרק כה סעיף יב) יעו"ש. שאין צריך להפסיק באמצע אמירת תחנון בשביל אמירת בריך שמיה, אבל אמרת לן בשמיה דהרה"ג הרב צבי אברהם הכהן שליט"א שבספר יסוד ושורש העבודה כתוב שצריך להפסיק באמצע תחנון בשביל אמירת בריך שמיה.

ואמרת לן דלכאורה שיש לחלק בין בני ספרד לבין בני אשכנז, שלבני אשכנז שהתחנון הוא בסוף א"כ ממילא אין זה מצוי, אבל לבני ספרד שאומרים את התחנון בתחילה לאחר וידוי, א"כ אין זה מצוי דין זה, ומ"מ בלא"ה י"ל דכן שייך הכ"ת זו שאם יתפלל הרבה זמן ואז יצא כן.

וכמו כן כל שאלה זו אינה מתחילה אלא לבני אשכנז והחסידים שאומרים בריך שמיה בימות החול, אבל לספרדים שלא אומרים בריך שמיה בימות החול אין זה שאלה, וגם אם נוהג לומר שאין איסור בזה וכמו שכתב בבא"ח (ועתה איני זוכר מקומו) מ"מ ברוך שימשיך לומר תחנון.

עוד י"ל דלבני אשכנז וספרד שנוהגים ליפול על פניהם ולא חוששים שמא לא יכוונו אמירת התחנון היא יותר חזקה וממילא אין להפסיק, משא"כ למנהג הספרדים שאין נופלים על פניהם שמא לא יכוונו כמובא בכה"ח ועוד, א"כ י"ל דמעיקרא הוא יותר קיל. ואכתי יש עוד לעיין בכ"ז.

ומ"מ י"ל בזה שהרי סו"ס אין להפסיק לכתחילה בין תחנון לתפילה, וה"ה בריך שמיה שלא יאמר, וברוך שמיה יכול לומר אף שהספר תורה

ולאחר מכן שלח לן תשובת הגר"י שטזנר שליט"א גאב"ד אופקים, בדין תחנון וברוך שמיה, וז"ל: בס"ד יום ב' פ' בשלח תשפ"א לכ' הרב בנימין שלזינגר שליט"א, א) במענה לשאלתך: ז"ל שו"ת שבט הלוי שהזכרת: ואשר שאלת בימים שקוראים בתורה והקהל אומר כבר ויהי בנסוע וגו', ואתה עדיין באמצע אמירת תחנון אם עליך להפסיק ולהגיד עם הציבור ויהי בנסוע וגו', או תמשיך באמירת תחנון, לפי ענ"ד דלא יפסיק לאמירת

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ויהי בנסוע דאין להפסיק באמצע אמירת תחנון רק לדבר שבקדושה ממש, עיין שערי תשובה ריש סי' קל"א, ואמירת תחנון חמור פי כמה מאמירת ויהי בנסוע שהוא רק מנהג בעלמא, עכ"ל. וזה ע"פ מש"כ השו"ע (ריש סימן קל"א) וז"ל: אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים, ע"כ. וביאר המ"ב שם: דע"ז אין תחנתו שמתחננים בני אדם מתקבלת כ"כ.

ב) ולמעשה נראה שלנוהגים ע"פ הנגלה, דברי מרן בעל שבט הלוי זצ"ל הם פשוטים, שאמירת תחנון הוא חלק קבוע של התפלה, והובא סידור רב עמרם. משא"כ בריך שמיה אף שהובא בזוהר מ"מ מנהג אמירתו נכנס לתפילה רק בעקבות גורי האר"י לפני כארבע מאות שנה.

ג) ויש מקומות שעד היום אין אומרים בריך שמיה כלל. וכך נהגו בישיבת פונוביז' בזמן שלמדתי שם (לפני כחמשים שנה) וסביר שגם עד היום נוהגים כן. שמיד אחר החצי קדיש שאחר תחנון (בימות החול) והקדיש שלם (בשבת וכדו') ניגש הש"ץ ופתח אה"ק (ולא כיבדו אדם אחר בפתיחה) הוציא סה"ת ואמר "גדלו" או "שמע ישראל" בקול, והלך עם הס"ת לבימה.

ד) שו"ר בתשובות "ודרשת וחקרת" (חלק ה' סימן י') שהביא שגם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב בהליכות שלמה (תפילה פרק י"א ס"א) "לאמירת בריך שמיה לא יפסיק בין שמו"ע לנפילת אפים, דאינו מסדר התפילה אלא מנהג שנהגו ע"פ הזוהר" ע"ש.

ה) ודברי היסוד ושורש העבודה מן הסתם נאמרו לאלו שכל הנהגותיהם הם ע"פ הקבלה.

ו) ושוב כתב ב-ודרשת וחקרת שם, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שלכו"ע אין להפסיק לפני אמירת התחנון או באמצע אמירתו כדי לומר בריך שמיה. שהרי היסוד ושורש העבודה כתב "שאף אם עומד באמצע תפילת והוא רחום ראוי להפסק לומר בריך שמיה עם הציבור" ולא כתב "באמצע נפילת אפים" או "באמצע תחנון". אבל השבט הלוי כתב "באמצע אמירת תחנון". וזה ניחא למנהג ספרד שבני ובחמישי אומרים מקודם תחנון בנפילת אפים ולאחר מכן והוא רחום, שרק באמירת תחנון אין להפסיק ולומר בריך שמה, אבל אחר שסיים עצם התחנון בזמן אמירת "והוא רחום", דעתו שיש להפסיק ולומר בריך שמיה. אבל למנהג אשכנז

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

לומר מקודם "והוא רחום" ורק לאחר מכן תחנון בנפילת אפים. אין להפסיק אחר השמו"ע באמירת שאר דברים עד סיום אמירת התחנון, לכן גם ב"והוא רחום" שאומרים קודם התחנון ג"כ אין להפסיק. ע"כ תשובת הגר"י שטזנר שליט"א.

האם מותר לשבת מאחורי המתפלל בשביל נפילת אפים

ויש לדון, האם יש מי שמאחוריו מתפלל שמו"ע האם יאמר תחנון בעמידה או בישיבה, ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א אמר לי שיאמר בעמידה, כתב השו"ע סימן קב ס"א שאם עוסק בתפילה מותר לשבת אף אם יש מאחוריו מתפלל, והביא השו"ע יש מי שאומר שאם זה לפניו ממש אז אסור, ובמשנ"ב שם סק"ט ובמשנ"ב סי' קלא סק"י כתב שטוב להחמיר כשיטה זו, ולכן כתב המשנ"ב (סי' קלא שם) שיאמר תחנון בעמידה,

והיה מקום לומר שיאמר תחנון בישיבה, כיון שזה רק טוב להחמיר כשיטה זו שאסור לשבת, והשו"ע הרב לא חשש לשיטה זו, וכיון שפסק השו"ע סימן קלא ס"ב שנפילת אפים יש לומר מיושב ולא מעומד אז יאמר בישיבה, אך למעשה המשנ"ב הנ"ל פסק שיותר טוב להחמיר כשיטה שאסור לשבת לפניו ממש אף שעוסק בתפילה, ולכן זה נחשב שעת הדחק ויאמר תחנון בעמידה.

אולם אם המתפלל עומד לצידו, אף ששיטת הא"ר במשנ"ב סימן קב סק"ט"ז וסקי"ח אסור לשבת, כשלא אומר תחנון, אבל כאן שאומר תחנון לא יפסע אלא יעקור רגליו וישב ויאמר תחנון, [כי מותר לשבת אף שלא פסע, עי' ירושלמי ר"ה פ"ב הלכה ה',] עכ"ד, ושוב נדפסו הדברים בגליון אזמרה לשמך שם.

ועיין משנ"ב סימן קד סק"ט שכתב לגבי הש"ץ שלא פוסע אחרי תפילתו רק אחרי קדיש תקבל ואפ"ה יושב והולך וז"ל: כגון מה שאנו נוהגין בשליח ציבור שתכף אחר חזרת התפילה עוקר רגליו ויושב לתחנון במקומות שנוהגין לומר תחנון בישיבה, וכן עולה לבימה לקריאת התורה אף שלא הגיע עדין להקדיש ששם תקבל שפוסע בו הד' פסיעות או כגון מה דאמרינן בגמרא ברבי עקיבא שהיה אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות והיינו בתחנונים שלאחר התפלה, אבל שלא לצורך אסור להאדם לזוז ממקומו עד שיפסע הג' פסיעות עכ"ל,

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ומבואר מדברי המשנ"ב שבשביל התחנונים שרי לשבת. [ואמנם בערוך השולחן שם כתב לגבי הש"ת שהמנהג אצלנו שהש"ץ מטה על צדו מעומד אצל העמוד, ועיין].

וכן כתב הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספר שיח השדה ברכות דף י: וז"ל: המתפלל צריך שיכוין את רגליו, נראה דדוקא המתפלל אבל אם גמר תפלתו ואין יכול לפסוע מפני אחר שעומד אחריו א"צ לכוין את רגליו, ואף דמבואר במ"ב ס' ק"ד סק"ט דשלא לצורך מצוה אסור לזוז ממקומו עד שיפסע הג' פסיעות ה"מ לזוז ממקומו, אבל לכוין רגליו א"צ ויכול לפזרם, וראיה מירשולמי דפ"ק דסנהדרין ה"ב ופ"ב דר"ה ה"ה ר' חייא בר אבא הוה קאים מצלי עאל ר"כ וקם ליה מצליי מן אחוריי מן דחסל ר' חייא ב"א מן צלותי יתיב לי בלא מיעבור קומי ק"כ וע"כ מיירי שהיה חוץ לד' אמותיו דאל"ה אסור לישוב אלא שלא היה יכול לפסוע שהיה נכנס לתוך ד' אמותיו של ר"כ ואפ"ה היה מותר לו לישוב וכ"ש שאיין צריך לכוין רגליו.

וכתב שם הגר"ח בסוגריים עגולות, ואף דאפשר לדחוק דפסע הג' פסיעות רק מתוך דר"כ עמד סמוך לדלת לא היה יכול לעבור, אבל הוא דוחק גדול דא"כ אינו משום שעמד אחריו אלא משום דהסתיר את היציאה. [א,ה לפי ביאור מרן הגר"ח הנ"ל נפקא לן מקור דמותר לעבור לפני המתפלל היכא דמתפלל במעבר וגוזל את המקום של רבים, והארכתי בזה במק"א].

ומ"מ כתב שם הגר"ח, ומזה אפשר ללמוד ג"כ שאם עומד מאחוריו שכבר סיים תפלתו רק ממתין לא' שעומד אחריו, מותר להראשון לפסוע אם יפסע חוץ לד' אמות של השלישי מאחר שהשני עצמו היה יכול לישוב אילו היה חוץ לד' אמותיו ודו"ק, ואע"ג שכ' המ"ב ס' קכ"ב סק"ה דכ"ז שלא פסע מיקרי עומד לפני המלך, היינו דוקא שלא להפסיק בדבור מה שאינו צריך וע"ש סק"ד, וכן בסי' צ"ז סק"ג הוא דוקא לענין לרוק עכ"ד חידוש הגר"ח ק.

וכן פסק הגר"מ מאזוז שליט"א והו"ד בספר מקור נאמן ח"א סימן קעט שנשאל בזה"ל: סיים העמידה ולא פסע שלש פסיעות בגלל שהעומד מאחוריו לא סיים את תפלתו, האם יכול לשבת בנפילת אפים, תשובה: אם

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

לא פסע שלש פסיעות אפשר לומר נפילת אפים כשנשען על ספסל או על הקיר ולא בישיבה ממש עכ"ד.

ואמנם לענ"ד לכאורה יש לומר שאין להתיר לשבת לפני המתפלל משום דין הישיבה בתחנון, והוא ע"פ מש"כ בשו"ת הריב"ש (שם) שאין קפידא בזה וז"ל: מה שנהגו הציבור מיושב הוא לפי שדרך הציבור בכל תפלותיהם וברכותיהם לאומרים מיושב שלא להטריח עליהם זולתי בי"ח, אבל לא שיהיה קפידא בישיבה בנפילת אפים שהרי תחנונים היא, וכל תחנונים מעומד טפי עדיף דומיא די"ח ברכות ויודוי, אלא שאין מטריחין עליהם עכ"ל, ומבואר מדבריו דאדרבא יש מעליותא באמירת תחנון בעמידה.

וכן נראה ממש"כ בדרכי משה סק"ג בשם המהרי"ל (תפלה ב) וז"ל: אם מסיים שמו"ע שלו וכו' ותכף לו סיים מהר"י סג"ל פסיעותיו דאחר י"ח, אז היה נשאר עומד במקומו שפסע שם וכיסה פניו ואמר תחינה עכ"ל, ומבואר דא"צ לשבת באמירת התחנון, וכן הו"ד במג"א שם.

וכן יש מקום לענ"ד לדייק מדברי הרמב"ם שכתב שנפ"א מישך שייכא לתחנון, ומשו"ה כתבו הפוסקים שאומרים התחנון בלחש, ומשו"ה נראה דה"ה דיש עניין לומר את התחנון בעמידה.

ואמנם לפי הקבלה יש ענין בישיבה, וכן כבר מצינו מדרש פליאה (בראשית לא) וז"ל: נפילת אפים ותהלה לדוד ותפילין של יד וכיוצא בהן צריכין להיות מיושב כי מצוה מיושב ממשיך וכו' ואם עשה מעומד הדברים שראוי לעשותן מיושב הרי הוא משקר ומחליף ומקלקל הצנורות והפך בהפך עכ"ד.

וכן כתב בטור ונופל מיושב, ובב"י כתב בזה"ל: כתב הריב"ש בתשובה שאין להקפיד בנפ"א שתהיה מיושב ואם רצה לעשותה מעומד הרשות בידו עכ"ל, ולפי דעת חכמי הקבלה נראה שיש להקפיד שתהיה מיושב דוקא עכ"ל,

וכן כתב בלבוש שי"ל נפ"א בישיבה שהוא דרך הכנעה יעו"ש, והוא א"ש למש"כ לעיל בשם מש"כ ברבינו בחיי, ועיין עוד בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן מ.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ויש לדון האם מועיל לזה סמיכה כעמידה, כנפילת אפים, והנה בטעם הישיבה, במשנ"ב על ס"ב כתב שהוא ע"פ הקבלה ולא משום הכנעה, ובאפיקי מגינים (סי' קלא סק"ב) כתב, מיושב ולא מעומד, ונ"ל דסמיכה ממש הרי היא כשיבה לענין זה, ולכן כפל הלשון, וכתב ולא מעומד דדוקא מעומד ממש לא, אבל ע"י סמיכה שפיר דמי עכ"ד.

וכן נראה לדינא בכף החיים סקל"ט כתב, נפילת אפים מיושב וכו' ואם הצבור אומרים תחנונים קודם נפילת אפים ובצנעה נוהג כהאריז"ל ואינו יכול לישוב כי הקהל עומדים אומר נפילת אפים ע"י סמיכה, קשר גדול סימן יט אות טו, בית עובד אות ה'. עכ"ד. והכה"ח אף דאזיל בתר קבלה וכותב דמהני סמיכה כשיבה. וכן נראה מדברי הגר"מ מאזוז שליט"א במקור נאמן שהו"ד לעיל.

ועיין עוד בדעת נוטה תפילה עמ' שפו שנשאל הגר"ק בזה"ל שאלה מבואר בשו"ע סימן קב ס"ג דאם המתפלל בא בגבולו א"צ לעמוד ומ"מ מדת חסידות לעמוד, ויל"ע אם אף בתחנון יעמוד או דלמא כיון דבתחנון צריך לישוב ורק בשעת הדחק מותר לאומרו בעמידה כמבואר במשנ"ב סימן קלא סק"י יש לו לישוב, תשובה: לכאורה יאמר תחנון בסמיכה, ובהערה שם כתבו, שמעתי מרבינו דכוונתו סמיכה גמורה דאפילו סמיכה גמורה אינה נחשבת כשיבה ממש ולא כעמידה ממש כמבואר במג"א סי' קמ"א סק"ב ובהגר"א חו"מ סימן יז וא"כ לגבי תחנון לא חשיב שאמרו בעמידה ממש ולגבי לפני המתפלל לא חשיב שישוב ממש יעו"ש עוד מדוע אין לשבת בתחנון שהרי יהא חשיב כצורך מצוה.

ושוב ראיתי למו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם, בשו"ע סימן קלא ס"ב, כתב, "נפילת אפים מיושב ולא מעומד". יש לדון האם סמיכה כשיבה, ובאפיקי מגינים (סי' קלא סק"ב) כתב, מיושב ולא מעומד, ונ"ל דסמיכה ממש הרי היא כשיבה לענין זה, ולכן כפל הלשון, וכתב ולא מעומד דדוקא מעומד ממש לא, אבל ע"י סמיכה שפיר דמי עכ"ד. וע"ע כף החיים סקל"ט. [ועיין עוד לגבי סמיכה כעמידה, באו"ח צד קב קמא, תקפה, תרצ, חו"מ יז, כח] עכ"ד, ועיין עוד במה שהרחיב בזה בספר מאיר עוז.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

האם צריך להשלים והוא רחום מי שלא אמר בשחרית

הנה מקור דין אמירת והוא רחום בשני וחמישי, בספר הכלבו (סימן יח) כתב, בשני ובחמישי אחר שמו"ע נהגו בכל מקומות ישראל להרבות בתפילה ובתחנונים לפי שבי"ד של מעלה ושל מטה שוין והם ימי רחמים וכו' עכ"ד, ובספר האבדוריהם (דיני קריאת התורה) כתב בשם בעל ספר המנהיג וז"ל: שמעתי שיסדוהו שלשה זקנים על ספינת גלות ירושלם שהגיעה אלא ממשלת הגמון אחד, ואמר לנסותם בכבשן האש אם הם מזרע ישראל כחנניה מישאל ועזריה, ושאלו ממנו זמן ל' יום וכו' ודרשו דרושי רשומות דבכל חלק שתקנו יש בו ח"י אזכרות כנגד ח"י ברכות שבתפילה עכ"ל, ומבואר מה המקור התקנה שיש לאומרו סמוך לתפילת י"ח, וממילא לכאורה נראה דאחרי התפילה לא מהני לזה השלמה.

והכי נראה ממש"כ במטה משה (ח"א עמ' רכ) וז"ל: ג' זקנים תקנו והוא רחום כל אחד חלק ובכל חלק י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות, ע"כ אומרים אותה בעמידה ובלחש עכ"ל.

וכן נראה ממש"כ החיד"א בצפורן שמיר (סימן ב' אות לב) וז"ל: והוא רחום יש לאומרו בקרוב רגלים כי הוא כנגד י"ח ברכות וכו' עכ"ד, ועיין עוד למהרש"ם בדעת תורה בשם שבט מוסר פרק לא יעו"ש.

וממילא נראה כיון דהוא מישיך שייך לשמו"ע, ממילא לא מהני בו אח"כ השלמה.

וכן נראה מדברי הרבה פוסקים נראה דס"ל שפשוט וברור שיש להשלים והוא רחום מי שלא אמר בשחרית, וכן נקט, בשו"ת רבבות אפרים ח"ח סימן מח, כתב, שנשאל מאחד ביום שני מאיזה סיבה לא אמר והוא רחום עם הציבור וגמרו התפילה אם יאמר אח"כ בבית כהנסת בביתו והוא רחום להשלימה ועניתי שכן, וכתב שם שכעת יצא לאור שו"ת שבט הקהתי ח"ה ובסימן לה כתב ג"כ שיש לומר והוא רחום אם לא אמרו במקומו, וכתב שם שבשערה בטבת תשנ"ח לקח לו זמן לסיים הסליחות כי הם מיהרו והוציאו את הס"ת וקראתי פ' ויחל אז אחרי קריאת התורה אמרתי והוא רחום ואח"כ אשרי ואח"כ טען דהייתי צ"ח אשרי אוח"כ תחנון ואני טענתי דוהוא רחום תדיר ויש להקדימו לאשרי עכת"ד.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ובשו"ת משנת יוסף חלק יג סימן מ', נשאל במי שנאנס ביום שני וחמישי ולא היה יכול לומר והוא רחום והיה בדעתו להשלים אחרי מנחה אבל במנחה היה בבית הכנסת חתן ולא אמרו תחנון האם נפטר באמירת תחנון או דילמא כיון שכבר נתחייב בשחרית תו לא פקע חיובו, והשיב לו שם שהרי תפילת והוא רחום נשגבה היא מאד ונתקנה תיכף אחר חורבן בית שני ע"פ נס ורוח הקודש, וכמו נתבאר בשו"ת משנת יוסף ח"ד עמ' קכח, ושייכת לתחנונים שאומרים בשעת הוידוי לנוסח ספרד אחר נילת אפים ולנוסח אשכנז לפניו ונתקנה לאומרה בימים ב' וה' כדי לעורר רחמים על ישראל.

וממילא הנאנס בבוקר יש לו להשלימה כל היום, וכמו שכתב בשו"ת רבב"א שם, ועוד שהרי איתא בשו"ע או"ח סימן קלד שמי שאינו אומרה הוא פורץ גדר, ואין לזה שייכות לתחנון במנחה שהנפטר מתחנון במנחה שהנפטר מתחנון במנחה עדיין חייב בוהוא רחום אפילו לפני מנחה או אחר מנחה וכמו תפילת תשלומין שצריך להתפלל קודם תפילת החיוב ואח"כ מתפלל התשלומין או"ח סי' קח, וא"כ מה שהיה בדעתו להשלימו אחר מנחה אינו פוטר לגמרי.

וכן בקובץ מה טובו אוהליך יעקב ח"ח עמ' קלו שאלה: אחד שנאנס ולא אמר בבוקר והוא רחום בשני וחמישי האם עליו להשלים את זה במשך היום, והשיב כן, וכתב שם בהערה שכן כתב לו הגר"א נבנצל שליט"א.

וכן בקובץ אגרתא דחדוותא חלק ה אות לא, נקט שיש חובה להשלים והוא רחום, אך הסתפק מתי להשלימו, וז"ל: לא אמרנו והוא רחום בשחרית מחמת הלחץ זו הדחק, נספקתי האם להשלימו בזמן תחנון של תפילת המנחה, דמישך שייכא תחנון לתפילה אי דילמא אדרבא מה"ט שלא לאמרו אחרי מנחה דומיא למאי דכתב בשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן צב שקריאת התורה שחרית שלא קראוהו יקראו במנחה קודם אשרי שיהא ניכר ששיכא לשחרית, א"כ ה"ה בתפילת והוא רחום לאמרו מה"ט קודם אשרי של מנחה, ואפשר דמ"מ כיון דבלא"ה אמרינן תחנון עדיף להסמיכו לתחנון עכ"ד.

ועיין עוד בספר אבני ישפה הל' תפילה עמ' קמה, שכתב, לדון האם אמירת אשרי ובא לציון או אמירת והוא רחום קודמת, וכתב שם בהערה שכיון שאשרי ובא לציון נאמר בכל יום הוי תדיר, ותדיר ואינו תדיר תדיר קודם, ועוד שאמירת אשרי ובא לציון מוזכרת בגמ', אבל והוא רחום היא תקנה אחרי זמן הגמרא כדמשמע בב"י סי' קל"ד, ועוד שבדיעבד יוכל לומר מעט תחנונים ויצא בזה, והסכים אתי גאון אחד שליט"א, אמנם אם יוכל

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

להשלים אחר התפילה עדיף לומר והוא רחום שהוא חלק מן התחנון, וצריך להאמר סמוך לתפילת י"ח כמבואר בשו"ע סי' קל"א ס"א עכ"ד. ודבריו סותרים דמאידך משמע מדבריו דיש להסמיך את התחנון לתפילה, ומאידך משמע דאין דין להשלים ועיין, אבל מ"מ מוכח מדבריו דיש חיוב להשלים אמירת והוא רחום.

והנה בשו"ת שבט הקהתי ח"ה סימן לה, כתב להביא בזה מש"כ בט"ז סק"ט שאחר שיצאו מבית האבל ג"כ לא יאמר נפילת אפים אבל והוא רחום ודאי האחרים המתפללים יאמרו ביבתם אחר שיצאו ולמה יהיו פטורים מזה והא חובת גברא שקבעו לומר בזמן הזה עי"ש, ובסק"י שם חזר וכתב שגם והוא רחום לא יאמרו שהרי אומרים אותו בין שמו"ע לתחנון וכיון דלא שייך לאומרו במקומו דהיינו אחר י"ח לא יאמר אותו גם אח"כ עי"ש, ועי"ש בפרי מגדים ובמשנ"ב שם סק"כ ובשער הציון שם שכתב שבאבל יש מקילין שאין צריך להשלים את והוא רחום.

וכתב שם, שנראה שרק באבל יש סברא לומר שכיון שהיה פטור לומר אחר שמו"ע אין צריך לומר אח"כ, אבל מי שהיה מחויב לומר ורק לא אמר במקומו מחמת איזה סיבה יש לאומרו אח"כ, ושכן משמע ממש"כ בשו"ע הרב סימן קלה ס"ה שכתב בסוגריים שכיון שנפטרו מלאומרו בשעת חיובו שהוא מיד אחר שמו"כ נפטר כל היום יעו"ש, ומשמע שמי שהיה מחויב לומר אחר שמו"ע יש לו לומר והוא רחום גם אח"כ אם לא אמרו במקומו.

ויש להביא בזה ראיה מדברי הט"ז סימן קלא סק"י שכתב שמי שיצא מבית האבל אין צריך להשלים את והוא רחום, לענ"ד יש לחלק בין מש"כ הט"ז בסק"ט בבית האבל, לבית החתן שאיכא פטור, אבל אכתי איכא להוכיח ממש"כ שוהוא רחום חלק מתחנון כי אסור לדבר. ובעיקר דברי הט"ז מו"ר הגר"ע פריד שליט"א נשאר בצ"ע.

ויש להוכיח עוד מדברי המג"א שכתב שמותר להתפלל במקום אחד וליפול במקום אחר ומוכח שאין בזה משום הפסק, וכן מדברי הדרך חיים שאף אם עבר והפסיק צריך לומר תחנון, ואמנם מדברי הפוסקים נראה דיש מקום לחלק בין נפ"א לתחנון.

ועיין בספר ילקוט יוסף או"ח ח"ב סימן קלא שנקט ג"כ שיש חיוב להשלים, ועיין עוד בשו"ת ויברך דוד ח"א סימן כד, ואולם ראה עוד בשו"ת חיי הלוי או"ח סימן יב שכתב שיש סברא לומר שמה שאסור להפסיק בין התפילה היינו רק לענין הנפילת אפים אבל לעין והוא רחום

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

לפי נוסח ספרד אין קפידא בזה כ"כ להפסיק, וכן מעשה רב בזה אצל האדמו"ר מסקווירא שליט"א ושמנהג העולם להקל גם בזה.

ושוב ראיתי עוד לידידי הגרמ"ר שעיו שליט"א בשו"ת מחקרי ארץ ח"א סימן לה שכתב לדייק בזה מדברי האריז"ל בשער הכוונות דף נ"א ע"ד שנראה מדבריו שלא מהני לאומרו לפני התפילה ולאחר אחרי התפילה, וממילא נראה לכאורה דע"פ הקבלה לא מהני השלמה יעו"ש, ונראה דהוא כמו דלא מהני השלמה לכל חלקי התפילה. ומשו"ה אין לדלג בתפילה כמבואר בסי' נב, ומש"כ בקונ' שער יוסף בהל' דילוג בתפילה.

ובספר אבני ישפה הל' תפילה עמ' קמד כתב לדון האם אשרי ובא לציון עדיף על והוא רחום היכא דאין לו זמן יעו"ש עוד מש"כ לדון בזה.

ושוב מצאתי כה"ג שכתב לדון ידידי הגאון רבי משה פריד שליט"א בשו"ת וישמע חלק ד' סימן כז שכתב לדון בשאלה האם צריך להשלים אמירת והוא רחום אחרי שאמר הש"ץ קדיש, וכתב לדון בזה שם, וכתב שם שאמר לו הגר"מ גרוס שליט"א שוהוא רחום הוא חלק מן התחנון ולדעת החזו"א אין צריך להשלימו לאחר אמירת הקדיש יעו"ש, ושכן אמר לו הגרב"צ קוק שליט"א שכמה פעמים אירע מעשה כזה אצל הגריש"א זצ"ל יעו"ש.

ואולם כתב שם שאמר סברא לפני הגר"נ קרליץ זצוק"ל שיש לחלק בין והוא רחום לתחנון, שעל אמירת תחנון כתב בשו"ע הרב סימן קלא שהוא רשות, משא"כ לגבי והוא רחום, כתב בשו"ע סימן קלד ס"א ואומרים והוא רחום וכו' ואם לא אמרו מעומד עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר, ובמשנ"ב שם סקי"ג כתב י"א דלא מקרי פורץ גדר אלא אם לא אמרו כלל אבל אם אמרו שלא בעמידה לא הוי בכלל פורץ גדר יעו"ש, ומ"מ י"ל שיש בו חומר שלא מצינוב אמירת תחנון ושכן הסכים עמו הגר"נ קרליץ.

וכתב שם עוד שהגאון רבי שמאי גרוס שליט"א במח"ס שבט הקהתי, אמר שיש לחלק בין מנהג אשכנז למנהג ספרד שמנהג אשכנז לומר והוא רחום קודם נפילת אפים ולפי סברת החזון איש שאמירת תחנון נתקנה כהשלמת סדר התפילה א"כ גם והוא רחום בכלל זה ומכיון שאמר קדיש עבר זמנו של אמירת והוא רחום אבל למנהג ספרד שאומרים והוא רחום אחר גמר סדר תחנון נראה שהוא חיוב בפני עצמו וגם לדעת החזון איש יש

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

להשלימו לאחר אמירת הקדיש עוד סברא שמעתי בזה דהחזון איש דיבר רק במי שמתפלל עם הציבור יחד אבל מי שמתפלל ביחידות אומר תחנון לבדו וא"כ מי שגמר תפילת לחש אחרי שאמר הש"ץ הקדיש דינו כמתפלל ביחידות וצריך לומר התחנון מיד לאחר התפילה והגאון רבי נפתלי נוסבויס שליט"א הורה למעשה שיש להשלים בין תחנון ובין והוא רחום כשיוכל ודלא כסברת החזון איש. עכ"ד שם.

אם מתפלל במקום שלא אומרים תחנון מחמת יא"צ

אם מתפלל בבית הכנסת שלא אומרים בו תחנון מחמת יא"צ וכן נוהגים, שיש לו לומר תחנון כן כתב מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר ח"ג חאו"ח סימן יא יע"ש מהש האריך בזה והביא שכן כתב הגאון ממונקאטש בסר דברי תורה ח"ג סימן פג ובנימוקי או"ח סו"ס קלא שקצף על מנהג זה שהוא מנהג שטות ומביא לידי גיחוך ושאינן ראייה מל"ג בעומר יעו"ש, ושכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ב פרק ט' ס"ב יעו"ש.

האם אומרים תחנון במקום שאין ספר תורה לבני אשכנז

נשאלתי ע"י הבה"ח יוסף פרדימן נ"ו ע"י היוצאים לטיול בפראקים וכדו' האם צריכים לומר תחנון או לא, הנה ברמ"א סימן קלא ס"ב כתב שיש אומרים שאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה, ומקור דבריו ממש"כ בספר הרוקח שכתב, אין נופלים אלא לפני ספר תורה, וסימן לדבר דכתיב במלחמת העי (יהושע ז ו) ויפול על פיו לפני ארון ה' עכ"ד, וכתב בב"י ע"ד ואני אומר אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה, ובשו"ע השמיט את דברי הרוקח וכתבו באחרונים שמרן אינו סובר כשיטת הרוקח, ואינו נופלים על פניהם, אבל מ"מ לדין בני ספרד שאין נופלים אפים, אין זה כ"כ נפק"מ, ומ"מ כבר כתב מרן החיד"א בברכי יוסף סק"א שמנהגנו לומר נפילת אפים אף במקום שאין ספר תורה, וכשמשמע מדברי מרן וגם ע"פ הקבלה אין צריך שיהיה ספר תורה. יעו"ש, עיין בהלכה ברורה סימן קלא שער הציון ס"ק נה. ובסובב לזה, ואמנם למנהג בני אשכנז ראיית לידידי הגאון רבי יצחק מאזוז שליט"א במח"ס שו"ת חקרי הלכה וש"ס, שכתב שמנהג בני אשכנז שאין אומרים תחנון בפראקים, במש"כ כת"ר שליט"א כאן שהאשכנזים לא אומרים תחנון במקום שאין

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ס"ת, לא נכון לענ"ד שהרי המנהג שאומרים תחנון אבל בלא נפ"א כמו שנראה מדברי הרמ"א ופחמ"ע"ד.

ושוב אצ"פ בזה עוד פסקי הלכות לבני אשכנז ממו"ר הגאון העצום רבי עמרם פריד שליט"א (וחלקם הובאו בגליון אומרה לשמך מס' 91) דיני נפילת אפים במקום שאין ספר תורה

א. נפילת אפים אומרים גם אם אין לא ס"ת ולא שאר ספרים אך בלא נפילת אפים.

ב. אם יש שאר ספרים נופלים על פניהם.

ג. סידורים אין דינם כשאר ספרים ואין נופלים על פניהם.

ד. אין צריך ס"ת או שאר ספרים קבועים אלא די בכך שזה נמצא בזמן אמירת תחנון.

ה. מנהג ירושלים ליפול על הפנים גם כשאין ס"ת, ויש להסתפק האם זה דוקא בירושלים שבין החומות או אף מחוצה לה. עכ"ד, ועיי' עוד במה שהרחבתי בזה בספרי שערי יוסף בהל' נגיף הקורונה ח"א, ובספר גם אני אודך מתשובתי חלק ב' יעו"ש, ואין כאן המקום להאריך, ופעמים לא תקפו"ץ צרה.

אמירת תחנון בבין השמשות – ומה הדין אם מתפלל במקום שאומרים

תחנון אחרי השקיעה והוא נוהגים כהפוסקים שלא לומר, ומה הדין להיפך

נחלקו הפוסקים האם אומרים תחנון בבין השמשות, במג"א (סימן קלא סק"ט) כתב שאין לומר נפילת אפים בבין השמשות, וכן כתב בא"ר (שם סק"ח) וכן כתב בבא"ח (ש"א פרשת כי תשא הי"ד) והגרשז"א (הו"ד בהליכות שלמה פרק יג אות ד) והגר"ש"א (והו"ד בספר תפילה כהלכתה פרק יח העערה סד), אבל הט"ז (סימן קלא סק"ח) כתב לדינא שמוותר לומר תחנון בבין השמשות, וכן כתב במשנ"ב (שם סקי"ז) ובשו"ע הרב (ס"ד) ובערוך השולחן (סי"א) ובשו"ת אול"צ (ח"ב פרק ט תשובה ג) ובשו"ת יחו"ד (ח"ו סימן ז) ובילקו"י (סימן רלו ג ס"ו) ובה"ב (סימן קלא ס"ז) וראיתי שכתבו לדון במה שמצוי בבין ספרד שמתפלל מנחה מעט קודם השקיעה עם הציבור שאומרים תחנון אבל עד שהחזן מסיים את חזרת הש"ץ כבר נהייתה השקיעה, וכך הם לא אומרים תחנון בבין השמשות, האם לשיטות שאומרים תחנון בבין השמשות יאמר תחנון

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

אע"פ שהם לא אומרים, ולכאורה נראה לענ"ד שאין איסור שלא לומר, שהרי אפשר לדמות דין זה למה שכתבו בהרבה פוסקים במי שמתפלל במקומות שלא אומרים תחנון מחמת יארציט או שלא אומרים תחנון כל יום במנחה, [כמו שנוהגים הרבה במקהלות החסידים, ובמק"א הארכתי ביסוד מנהגם] שיש חיוב לומר תחנון, ואינו רשאי להפטר מזה, וכיון שכן נראה שה"ה כאן הרי יש עליו חיוב לומר תחנון, אמנם ניתן לומר עיצה בזה, כעין מה שאמר לי הגאון רבי אלחנן פרץ שליט"א ששאלתיו לבן ספרד שמתפלל אצל בני אשכנז [כמו שמצוי הרבה] מתי יאמר את האשמנו בגדנו וכו' והי"ג מידות, לדוד וכו' הרי התחנון של בני אשכנז יותר קצר, ואמר לי שיתחיל לומר את התחנון ישר לאחר שגומר שמו"ע, וכך יהיה יותר זמן לומר הכל עכ"ד, ויש להוסיף עוד ע"ד מה שנראה מדברי הרמב"ם שהתחנון מישך שייך לתפילה, וממילא יש ענין להסמיכה לתפילה דיליה, [והארכתי בזה בכמה דוכתי, בקבצי באר התורה] ואף שיש חזרת הש"ץ, ואסור לדבר בין השמו"ע לחזרת השו"ע וכמו שכתב בשו"ע בריש סימן קלא, מ"מ הכא סו"ס הוא מעניני התפילה, ולא חשיב הפסק, [ורק ע"פ הקבלה יש לחוש בזה שלא לשנות מסדר העולמות, ואולם כ"ז למי שנוהג ע"פ הקבלה, ואכמ"ל] וכיון שכן נראה לדינא שיכול לומר לפני חזרת הש"ץ אם יספיק, וכך יצא מידי ספק, ויש עוד להרחיב בזה.

ואמנם ראיתי לידידי הגרנ"י בן שמעון שליט"א בעמח"ס שו"ת מעשה נסים בגליון שמועות מס' 292 שכתב שם שכיון שלדעת חכמי הקבלה יש סכנה לאומרו אחרי בין השמשות, ואף שספרדי שמתפלל עמם לא חושש לזה מ"מ אי"ז מחמת מנהג אלא מחמת שכן הוא ע"פ הדין וכיון שאמירת תחנון איננו חובה ממש לכן שב ואל תעשה עדיף עכת"ד, ואמנם לענ"ד נראה דכיון שמי שפוסק שיש לומר תחנון, הרי לו לומר תחנון, ולא לוותר על אמירת תחנון, ועיין, ושוב ראיתי שהאריך בנידון הגר"ש ללוש שליט"א והו"ד בגליון אור השבת ועיין.

אמירת תחנון בבית הכנסת שיש חתן

בספרי שירת יוסף עניני נישואין, הנה בפרישה (אבן העזר שם) כתב, גם לא יצא יחידי לשוק משום שחתן דומה למלך, מכאן משמע מה שנוהגין בזמן הזה שהחתן אינו יוצא לבית הכנסת כל ז' ימים עד השבת הבאה הוא מנהג שטות, דלא ממעטינן אלא שלא יהא נושא ונותן בשוק ושלא ילך יחידי,

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

הא לבית הכנסת ילך, מיהו אפשר לומר דגם לבית הכנסת אסור לילך יחידי ואינו בנמצא לכל חתן שילוהו מביתו לבית הכנסת ומבית הכנסת לביתו ומשו"ה נשאר בביתו עכ"ד, וכן כתב במשנ"ב סימן קלא סוף ס"ק כז.

ובביאור דברי הפרישה כתב בשו"ת להורות נתן (ח"ח סימן צו אות ד) לבאר מדוע החתן ימנע עצמו שלא ללכת הרי בדין הוא שלא יאמרו תחנון להשתתף בשמחתו, וכתב לבאר שכיון שחז"ל תקנו לומר תחנון ובודאי שמעלתו מרובה ולכן אינו מן הראוי למנוע את הציבור מלומר תחנון ביום הראוי לכך, שאע"ג שאם יבוא החתן יהיו פטורים מלומר מן הדין, מ"מ אינו ראוי להביא את הציבור לידי פטור כיון שעכ"פ חסר התיקון שנעשה ע"י תפילת תחנון, וכמ"ש בכה"ח (סימן קלא אות נד) בשם המקובלים שביום שיש בו קדושה יתירה כגון ט"ו באב נעשה התיקון של י"ג מדות ונפ"א מאליו ע"י קדושת היום, אבל ביום שיש בו חתן או מילה, דאלו הם מצות פרטיות לא נעשה התיקון מאליו יעו"ש, וע"כ אינו מן הראוי לגרום שלא יאמרו הציבור תפילת תחנון כיון שע"י זה יחסר התיקון הנעשה ע"י תפילתו.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן נה) כתב לבאר בזה"ל: שאלה: אמירת תחנון כשיש חתן, וכשיוצא החתן החוצה, תשובה: כתב הט"ז קל"א (ס"ק י) שחתן פוטר את הקהל מתחנון כל שבעת ימי המשתה ואפילו יצאו לביתם אח"כ דכבר חלה עליו השמחה ע"ש, ומטעם זה כתב במ"ב שם ס"ק כ"ו דלא יבוא לבית הכנסת, כדי שלא ימנעו מלומר תחנון ע"ש, ודבריו תמוהין דלמה ימנע מלבוא לבית הכנסת, הרי יכול לבוא ולהתפלל בציבור ורק בשעת אמירת תחנון יצא החוצה.

ונלע"ד שהרי תחנון הוא חלק מהתפלה ויסודו תחינה שהתפילה תתקבל, וסודו רם מאד, עד שלפי הזוה"ק צריך לכוין אז למסור נפשו, והמזלזלים בתחנון מזלזלים בתפילה, ואף שתחנון רשות הוא תיקונו ברוח הקודש שיתקבלו התפלות, וצריך לקשור ולחבר את התחנון לתפלה, ואפילו דיבור ביניהם מקלקל, וכמבואר בשטמ"ק ספ"ד דב"מ במעשה דר"א ע"ש, ובאחרונים, עיין ט"ז ס"ק א. והנה חתן דומה למלך וראוי לכבדו שנתכפרו לו עוונותיו, כל זמן ששמחתו נמשך עד סוף שבעת ימי המשתה, ובמניעת תחנון מרמזים דכשמתפללין עם חתן אין צריך ריצוי דתחנון כיון שהתפילה עם החתן ודאי מתקבלת, ואם כן אדרבה עיקר הפטור דחתן פוטר הוא בתפלה דוקא, וע"כ אם החתן מתפלל עמם נפטרים מתחנון ולא מהני שיצא מביהכ"נ, ודלא כ"אשל אברהם" ועוד אחרונים דפשיטא להו שאם יצא לתחנון פוטרם והכל תלוי בתחנון, אלא לדברינו תלוי אם

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

מתפלל עמהם דוקא, וכשהתפלל עמהם יחד אולי מספיק אפילו אינו עמהם בתחנון שכבר חלה עליהם השמחה כדמשמע בט"ז שם סק"י, ומסתברא שמעלה היא להתפלל עמו ואין לשולחו החוצה, וכן נ"מ לבעלי ברית דהוי כמקטיר קטורת היום, ואדרבה התפלה עמהם מעולה וראויה להתקבל.

ודע שברמב"ם פ"ה הי"ג מבואר שהתחנון הוא מעיקרי חובת התפלה וצריך ליזהר בו מאד, רק שאינו מעכב, שכתב ברפ"ה דתפלה שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהם ולעשותם ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אין מעכבין ואלו הן עמידה, וכו', והשתחויה, ובהל' י"ג כתב השתחויה כיצד אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית [שבה פוסע הג' פסיעות] ישב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל התחנונים שירצה וכו' יעו"ש. ושם פ"ט דתפלה (ה"ה) פוסק"ואחר שישלים כל התפלה ישב ויפול על פניו ויטה מעט הוא וכל הציבור ויתחנן והוא נופל" הרי מבואר שעיקר התחנון הוא כשנופל על פניו ומטה, (ודלא כמו ששמעתי מגדול אחד זצ"ל שרצה לצאת שתי ידיעות אם הטייה בימין או בשמאל, וע"כ נהג להטות על שתי ידיו כחדא לפניו שיד אחת מונחת ע"ג חברתה, והעיקר להטות לצד ימין או שמאל שהטייה היא מעיקר הנפילת אפים וצריך לצד ימין או שמאל ואי אפשר בשניהם). וממשיך הרמב"ם"וישב ויגביה ראשו הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מיושב" והיינו שתפלת שומר ישראל אומרים בקול רם דוקא ומיושב, וכפי הנראה זהו הסדר לומר בלחש ואח"כ בקול רם ביחד, וראוי ליזהר כן, ובמנחה כמו כן וכמבואר ברמב"ם שם (ה"ח).

ונראה מהרמב"ם שהתחנון מעולה יותר בציבור, והמדקדק במעשיו אומר עם הציבור וכדמוכח מלשונו "הוא וכל הציבור", ולכן אם נמצא במנין שמזלזלים ולא אומרים תחנון אם נופל לעצמו הרי חסר לו מעלת ציבור, ע"כ ראוי להתפלל במקום שאומרים תחנון דוקא, והנפילת אפים לדידן הוא במקום השתחויה שנופל לפני מלך מלכי המלכים, כמבואר בר"מ פ"ה הי"ג ע"ש, ובפירוש רבנו בחיי פר' קרח עה"פ וישמע משה ויפול על פניו, ואף שאנו מקילין הרבה בתחנון בכל חודש ניסן ובסוף תשרי ואחר שבועות וכו' די לנו במה שהקילו הקדמונים ואין לנו להוסיף עליהם.

והמונע ציבור מלומר תחנון זהו שלא כדין ומונע רבים לעשות מצוה, ויש מחמירים בזה מאד כדין מי שמעכב רבים לעשות מצוה, וכמבואר בקדמונים. והלואי שתתקבלנה תפלותינו עם תחנון, וכ"ש בזמננו שתפלותינו פגומים שאין מכוונים כראוי אין להשמיטו שלא כדין, ואפילו הוא רשות מ"מ בזמננו ראוי לרדוף אחריו יותר, שאנו זקוקים לו היום

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

במיוחד להמתיק תפלותינו, וכש"כ בשני וחמישי שהוא תקנת הקדמונים, והמחפש להמתיק מראה שתפלתו תחנונים ודואג שתתקבל, ומי שהתפלה אצלו רק כחיוב וקבע ולא כתחנונים, להרבה מגדולי הפוסקים לא יצא יד"ח תפלה וצריך מדינא לחזור ולהתפלל, עיין באחרונים ס"ס צ"ח, ודי בדברים אלו לעורר. עכ"ל. וכן ראה בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (חלק טז עמ' קסג) שנשאל פוסק הדור הגר"מ שטרנבוך שליט"א האם נוהגין כמ"ש במשנ"ב סימן קלא סקכ"ו שלא יכנס חתן לבית הכנסת כל ז' ימי המשתה שלא למנוע הציבור מלומר תחנון, והשיב לא. ע"כ, וכמו שנתבאר בתשובות והנהגות.

והנה מקור הדין שהיכא שהחתן נמצא לא אומרים תחנון, איתא בשו"ע סימן קלא ס"ד בזה"ל: נהגו שלא לפל על פניהם לא בבית האבל ולא בבית החתן ולא בבית הכנסת ביום מילה ולא כשיש שם חתן, וכתב ברמ"א ודוקא שהמילה או החתן באותו בית הכנסת, וכו' יעו"ש שלא מקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה, ובא לאפוקי שלא נקרא חתן משעלה לתורה בשבת שלפני החתונה [ודרך אגב מהכא נראה להוכיח דה"ה שלא נקרא חתן לגבי דין שימור].

ובמשנ"ב (סימן קלא סקכ"ו) כתב, ובזמננו נוהגין שאין נופלין כל שבעת ימי המשתה, ואפילו אם יום שביעי הוא יום שמיני של החופה אם מתפללין קדם שהיה החופה, כגון אם היה החופה מעט קודם לערב ביום ראשון, אין אומרים תחנון עד יום ראשון הבא מעט קדם לערב, ודוקא אם היה החתן בחור או הכלה בתולה, אבל אלמן שנשא אלמנה אין זה נוהג רק שלושה ימים, וכן הדין ביהוא רחום, ולכן טוב לזהר שלא יכנס החתן לבית הכנסת על שבעת ימי המשתה, שנמנעין לומר תחנון בעבורו עכ"ד, ומבואר שחתן לפי המשנ"ב א"צ ליכנס לבית הכנסת. וצ"ב היאך יפטר לשיטת המשנ"ב והט"ז ועוד מתפילה בציבור, ובתורת חיים (שם סק"ז) כתב, למה ימנע החתן מלבו לגמרי הלא יכול לצאת מבית הכנסת טרם גמר חזרת הש"ץ, והמתפללים יאמרו תחנון. יעו"ש. ובחוט שני הביאו בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל שחיוב חתן בתפילה בציבור הוא פחות חיוב, וזה אכתי צ"ב, וכתבתי לבאר בזה בספר גם אני אורך מתשובתי ח"א סימן ה' שכתבתי להאריך בגדר חיוב תפילה בציבור, והארכתי שם בעשרות נפק"מ, ובנפק"מ ל' כתבתי להוכיח מדברי המשנ"ב הנ"ל, שתפילה בציבור אינו חיוב גמור וזה מה שס"ל למשנ"ב יעו"ש עוד במש"כ בזה.

ומ"מ פחמע"ד שהמנהג הוא אינו כדברי המשנ"ב וכמו שכתב בכה"ח (שם סקפ"ז) שבמקומות הללו אין נמנעים החתנים מלבוא לבית הכנסת יעו"ש,

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

וכן כתב בקנין תורה (ח"ב סימן מד) ובשלחן הטהור (סימן קלא סט"ז) וכן הובא באורחות רבינו (מהדורה ישנה ח"ג עמ' רי) בשם הגר"ק שליט"א, שאמר מרן החזו"א זצוק"ל שאין לחוש לדברי הט"ז שס"ל שחתן כל ז' ימי המשתה לא יבוא לבית הכנסת כדי שלא לבטל תחנון מהצבור, רק ילך להתפלל לבית הכנסת, עכת"ד, וכן ראיתי שהביאו שכן הוא דעת מרן הגריש"א, וראה עוד בספר נישואין כהלכתם (פרק טו הלכה נא) כתב שאם מתפלל בבית הכנסת והצבור רוצה לומר תחנון יצא החתן מבית הכנסת לפני גמר חזרת הש"ץ, והביא שכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן קעט, וכן בא"א סימן קלא, ובתרומת הדשן ח"ב סימן פ' ובשו"ת הלק"ט ח"א סימן כא.

ושוב ראיתי עוד בזה מש"כ בשו"ת משיב נבונים חלק ז סימן יא שכתב להאריך בדין אמירת תחנון בבית מדרש שיש חתן, והאריך בזה ובסו"ד כתב שהתשובה למה שהעולם שואלים האם צריך להודיע שיש חתן, שיש להודיע, כי אין הטעם הוא שכל הבתי כנסיות אומרים ונשאר עוד בזה בצ"ע, ואמנם אכתי יש לדון בזה דסו"ס כיון דהציבור לא יודע, וגם יש שיטות הפוסקים שהחתן צריך לצאת, ממילא שלא יודעים הו"ל כיצא.

האם מותר ללכת להתפלל עם חתן כדי שלא יאמר תחנון

יש לדון האם שרואה חתן הולך לבית הכנסת יכול ללכת להתפלל איפה שמתפלל כדי להפטר מתחנון, וראשונה יש להוכיח בזה מהא דאיתא בגמ' בקידושין דף לז ע"א יכול יעצים עיניו קמיה זמן חיובא תלמוד לומר ויראת מאלקין, ופירש"י שם בד"ה ת"ל ויראת, בזה"ל: יש לך לירא מן היוצא היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותיו עכ"ל, הרי דאסור להשמט מן המצוות ולדאוג לקיומם, וכן פסק בביאור הלכה (סימן קכח סעיף ד' בד"ה אינם) לענין כהנים שאינם רוצים לעלות לדוכן לברך את ישראל ולא מפני חולשא וכדו' וכתב שם שעליהם נאמר ויראת מאלקין ובשעת עידנא דריתחא בעולם אפשר להעניש ע"כ כמו בציצית שנענשים ע"ז כדאיתא במנחות דף מא ע"א ע"ש.

וכן כתב בחידושי משנה בקידושין שם לבעל המשנה הלכות שכתב שמזה מוכח דאסור לעשות תחבולות כדי להפטר ממצות, והוכיח כן מהא דמבואר בגמ' בב"ב דף צא ע"א שאין יוצאין מאר"י לחו"ל ושם פירש הרשב"ם משום דמפקיע את עצמו ממצות ע"ש, ומוכח דאיכא איסור בהא, אולם כתב בנשמת אדם (כלל סח אות ג') שכתב שמצוה אינה חלה על

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

האדם עד שתגיע זמנה הראוי לקיימה, וא"צ להשתדל מקודם לקיימה ע"ש, [וכה"ג ראה בספר אוהל חיי קידושין שם, שהובא בשם הגאון רבי ראובן גרזובסקי שלא מצינו שהמשתמט ממצות הוי כעבור על עשה ע"ש].

אלא כבר דתמה עליה במועדים וזמנים (ח"א סימן ג') וכתב שכל אחד מישראל מושבע ועומד מהר סיני דגם קודם זמן המצוה מחויב להשתדל לקיימה בזמנה ומחויב מה"ת לעקור דירתו לעיר אחרת כדי לקיים את המצות ודלא כנשמת אדם ע"ש, אולם נעלם מדבריו כבר מש"כ בנ"ד בשו"ת יד אליהו מלובלין (סו"ס ו' בד"ה אבל נלע"ד) שכתב שמעשים שבכל יום שהולכים אפילו לטייל כמה פרסאות ומבטל מלהתפלל במנין כל ימי משך עיכוב בדרך בהכרח ואין פוצה בזה לאסור, והיינו משום שהולך ונוסע בשעת היתר ואין עליו שום חיוב אז, ואח"כ ממילא בא הפטור ואינו עושה שום עבירה אז רק מניעת המצוה עכ"ד, ומוכח כנשמת אדם ולא כמ"ש במועדים וזמנים, ובשבט הלוי ועוד לענין תפילה בציבור. ואמנם הערני בזה ידידי הרה"ג יהודה בן דוד שליט"א עורך קובץ משנת יוסף, שי"ל שכל דברי היד אליהו ששרי להכניס את עצמו לאונס מיירי דוקא לגבי תפילה בציבור שאינו איסור ושאינו אלא בגדר יתשדל וכמו שכתב בשו"ע סימן צ', וא"כ אינו ראייה לגבי שאר מצוות, ועיין.

ובעיקר דברי היד אליהו כן כתב גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן לז) שמותר ללכת למקו"א אף שיתבטל אח"כ מתפילה בציבור, וכתב עוד שמי שאין במקומו שופר לא ציוותה תורה שילך שבועיים קודם ר"ה למקום שיש שם שופר במדינה אחרת, וכן לענין אתרוג דלא נצטוינו לעקור את דירתנו למקום שיש שם אתרוג וכדומה ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ולא ניתנה תורה למלאכי השרת עכ"ד. וראה עוד במה שהארכתי בזה בגא"א מתשובתי ח"א סימן ה' באריכות מדברי הפוסקים לגבי יציאה למקום שאין בו מנין.

וכן כתב בשו"ת תורת חסד מלובלין (אה"ע ח"ב סימן מב אות לו) דליכא איסור על אדם שלא יעשה דבר שמחמת זה יהיה אח"כ אנוס ומוכרח לעבור על מ"ע או ל"ת וכו' עכ"ל, וכה"ג כתב בשו"ת אחיעזר (אה"ע סימן כג) דאין אנו אוסרים לעשות מעשה עכשיו אע"פ שנצטרך להתיר אח"כ משום אונס ע"ש, ומ"מ לענ"ד נראה לחלק דתלוי אם הוא אונס קרוב או אונס רחוק. והנה ראיתי דיש שכן כתב ברש"י בפסחים דף סט בד"ה ענוש כרת, דקודם שש שעות בערב פסח לא רמיא חיוב עשיית הפסח על טמא שהיה בדרך רחוקה עכ"ד. וכ"כ הב"ח באו"ח (סי' תקפ"ו) דקודם ר"ה עדיין לא חל עליו חיוב תקיעה, דרק בר"ה עצמו הגיע זמן החיוב. והביא

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ראיה לזה מדברי רש"י הנ"ל ומהא דאיתא בפסחים דף פ' ע"א היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, משלחין אחד מהן לדרך רחוקה ועביד פסח שני ולא מיחייב כרת מאחר שבשעה ששולחין אותו לא מיחייב בפסח ולא רמיא מצוה עליה ויעו"ש. וכן הביא בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' צ' ד"ה אך בסו"ד) שהביא מפסחים הנ"ל שחיוב לתקן עצמו לשחיטת הפסח הוא רק משש שעות ולמעלה שכבר רמי חיובא דפסח עליה, ומטעם זה אפשר דליכא חיוב ממש עליה להכין להתענות קודם יוה"כ שעדיין לא רמי חיובא עליה עכ"ל. ועוד כתב באג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ז ד"ה ומה שכתב) דמותר מה"ת לעשות בחול כל דבר הצריך לו אף שיגרום שאח"כ יהיה סכנה מזה בשבת אם לא יעשה אז מלאכה, ורק מדרבנן אסור אם ידוע בודאי שיצטרך לחלל שבת (וכגון בספינה לדעת הריב"ל שהביא המג"א בסי' רמ"ח סקי"ד) דהוה כמתנה לחלל שבת עכ"ד.

וכ"כ בס' קובץ הערות (סי' כ"ג אות א') דרק מדרבנן אסור בספינה, וכן הוכיח בס' לקח טוב (כלל ו' אות ג') משיטת הבעה"מ בספינה דאין חיוב המצוה לפני הזמן ורק בג' ימים קודם השבת דוקא הוי החיוב משום דג' ימים הנ"ל שייכי טפי לשבת, ויעו"ש מ"ש בזה, ומוכח דקודם זמן חיובו כן יש קצת חיוב דהרי חזינן דאיכא חיוב ג' ימים קודם שבת, והרי סו"ס בגמ' בגיטין מוכח דיום רביעי מתחיל הארת השבת, ומ"מ מוכח דקודם זמן החיוב יש להזהר, אבל יש חילוק בין שמכניס את עצמו לאונס או לפני זה או לא, אלא שבטורי אבן (ר"ה ט"ז:) דמותר לעשות דבר קודם זמן החיוב אע"ג שעל ידו יתבטל אח"כ מהמצוה כיון שעדיין לא חל עליו חובת המצוה עד שתגיע זמנה, חוץ ממקום שגילתה תורה קרא וכמו ברגל שלא יטמא עצמו קודם הרגל אע"ג דאכתי לא חל עליו חובת הרגל ויעו"ש. ומ"מ מוכח סו"ס דהחובה היא עד שתגיע זמנה וקשה מספינה, ובע"כ צ"ל דהתם הוא מדין אחר ועיין. וע"ע בכ"ז בספר בית מתתיהו ח"א סימן ט"ו שהאריך בכל דין איסור להכניס לעצמו לאונס וע"ש עוד אלפי מראי מקומות בענין זה, וזכרוננו בזה לפני שנים רבות שראיתי ספר עבה באוצר הספרים שע"י ישיבת בית מאיר, בבני ברק, שהאריך בכל דין זה להכניס את עצמו לאונס, ואיני זוכר שם הספר, וחבל על דאבדין ולא משתכחין. [כי האוצר הספרים הנ"ל סגור בבין הסדרים, ובבין הזמנים]. ומש"כ לדון לענין ספינה, וע"ע במש"כ בזה בגא"א מתשובתי ח"א סימן ה', ומ"מ לענין הכא אינו עושה תחבולות להפטר ממצוה אלא אח"כ הוא אנוס.

ואמנם קשה בזה טובא מהערמה תבואה דאיתא בגמ' בברכות דף לה ע"ב, אמר רבה בר בר חנה א"ר יהודה משום ר"י בר אלעאי בא וראה שלא

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו מכניסים פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצירות דרך קרפיות דרך גגות דרך חצירות דרך קרפיות כדי לפטרן מן המעשר, ע"כ, ומוכח שמותר להערים, וכן מבואר מדברי רש"י שם בדף לא ע"א יעו"ש, וכן כתב הרמב"ם בהלכות מעשר פרק ג' הלכה ו' וז"ל: מותר להערים על התבואה להכניסה במוץ שלה כדי שתהיה בהמתו אוכלת, ופטורה מן המעשר, וזורה מעט מעט אחר שהכניס לבית, ופטור לעולם מן התרומה ומן המעשרות שהרי אינו מתחיל לגמור הכל עכ"ל, ומוכח דמותר להערים, וקשה מדברי הגמ' בקידושין, וי"ל בפשיטות דהכא הוא מכניס את עצמו באונס לפני השייכות למצד החיוב.

ויישב בזה במושב זקנים לבעלי תוס' (פרשת קדושים, יט לב) מה החילוק בין הערמה דתבואה דשרי, ותירץ דשאני לגבי קימה שהוא משום כבוד התורה ומשו"ה אינו יכול להערים, כי כבוד התורה עדיפא כמבואר בשבועות דף ל' ע"ב. וע"ע בזה בשו"ת עונג יו"ט בהקדמה אות ו' מש"כ בזה. וע"ע בספר לב שלום (שמות עמ' שכא) הו"ד הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל שהוא נכלל בגדר של אינו ירא ה', וע"ז נאמר ויראת מאלוקיך, אבל אינו איסור.

וראה עוד בספר מעדני יו"ט (אבן העזר חלק ב' סימן מו) להגאון רבי יו"ט זינגר שליט"א שכתב להסתפק בזה ע"פ מש"כ בשו"ע בהלכות חלה חיו"ד סימן שכ"ד סעיף יד, שאסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה, ולפי"ז יש לדון במי שראה ביום שני או חמישי חתן שהולך להתפלל בבית הכנסת ורוצה ללכת להתפלל עם החתן מאשר להתפלל במקומו הקבוע, ועשה כן והסתפק עם נהג כדין, והוסיף בספר הנ"ל הגאון רבי יו"ט זינגר שליט"א, נ.ב כמה חולי ולא מרגיש מר על ההפסד הגדול של הזכות של ההתעוררות באמירת והוא רחום ותחנון. עכ"ד, [ויעויין עוד לקמן במש"כ האם מותר לשמוח ביום שלא אומרים בו תחנון], ומ"מ כתב שם שאינו בכלל יראת ה' אבל אינו איסור.

ויעו"ש שהרחיב לדון בזה, האם יש חיוב להכניס את עצמו לחיוב מצוה, וכתב להביא ראיה מדברי הגמ' בסוטה דף יד ע"א דרש ר' שמאלי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לאר"י וכי לאכול מפריה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי, והוכיחו התוס' בפסחים דף קיג ע"ב בד"ה ואין שאדם צריך לחזור על עצמו ולהביא את עצמו לידי מצוות, וביאר שם בזה

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

דברי הגמ' בפסחים שם שמי שאין לו תפילין וציצית ומזוזה ואינו מביא את עצמו לידי חיוב מצוות אלו ע"י השגתם הרי הוא מנוודה לשמים.

ואמנם בקובץ באר התורה מס' 92 בעניני ט"ו בשבט עמ' 18 הבאתי ביאור אחר בדברי הגמ' בסוטה שם, ע"פ דברי האריז"ל שאומר שפירות אר"י הקדושים מסוגלין שמי שאוכלן יהא לו יראת שמים, ובגמ' בברכות דף לג: מבואר שלמשה רבינו היה יר"ש, וא"כ לכן איתא בגמ' בסוטה וכי משה רבינו לאכול מפריה הוא צריך. יעו"ש עוד.

ועוד אני חושב לומר בזה כעת ע"פ מה דאיתא בירושלמי בסוף מס' קידושין (פ"ד הי"ב) ר' חזקיה ר' כהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל ר' לעזר חשש להדא שמעותא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא ע"כ, ובפירוש קרבן העדה ביאר דמה שמי שלא אכל עתיד ליתן דין וחשבון משום שחטא על נפשו שסגפה חינם ע"כ. ובפני משה ביאר שנפשו מסתגפת בהתאות על הדבר ונמצא חוטא על הנפש, ומשמע דעיקר הטעם בזה שעתיד ליתן דין וחשבון הוא מחמת שמסגף נפשו, והמשים עצמו בתענית נקרא חוטא כמבואר בגמ' בנזיר וכנפסק בשו"ע ס' תקע"א. ויעו"ש עוד בבאר התורה שם במה שהרחבתי בזה להביא הטעם שהוא משום לברך ולהודות להשי"ת על מה שברא השי"ת, ולכן נתאוה משה רבינו לזה, ואמנם אכתי סו"ס תוס' הביאו מהא ראייה, ועיין. [עוד ביאורים במה שמשה רבינו נתאוה, ראה מש"כ בזה בספר גבורי כח מהדורת תשפ"ב בהקדמה ידידי הג"ר ישי מזולמיאן שליט"א].

ושוב הראני בזה ידידי הגר"ח מלין שליט"א בעמח"ס מנחת חיים וש"ס, מש"כ מורו חמיו זקינו מרן הגר"י זילברשטין שליט"א בחשוקי חמד (יומא נב, ב. עמ' שמח) שנשאל בזה"ל: "אדם שיש לו שני מניינים סמוך לביתו, ויודע שבאחד המניינים יש בו חתן ולא יאמרו בו תחנון, ובמנין השני יאמרו תחנון, ובשני וחמישי שאומרים והוא רחום, רוצה ללכת למנין שיש בו חתן, כדי להפטר מאמירתו, האם זה ראוי או שזהו עוולה להשתדל להפטר מאמירתו והוא רחום", ע"כ השאלה.

והשיב ע"ז הגרי"ז שליט"א בזה"ל: "תשובה. נראה שזוהי הנהגה לא נכונה, שהרי כתב המשנ"ב (סימן קלא ס"ק כו) וז"ל: ולכן טוב ליזהר שלא יכנס החתן לבית הכנסת כל ז' ימי המשתה שנמנעים לומר תחנון בעבורו. אמנם יש חולקין על כך וסבורים שהחתן רשאי לקיים מצותו שהיא תפילה בציבור ומה לו שיפטרו הציבור מתחנון, אבל בעניננו שהמתפלל בציבור צריך להתפלל על חורבן ירושלים ועל צרותיו של עם ישראל וה' אלוקי

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ישראל שוב מחרון אפיך והנחם על הרעה לעמך, ועוזב את המקום כדי להשתחרר מהעול של התחנון הרי הוא בורח מהמצוה.

[וכן כתב הגה"צ ר' שלום שבדרון זצ"ל (לב שלום שמות עמוד שכא) מי הוא הנקרא אינו ירא ה', זה מי שמבקש תחבולות להפטר ממצוות ה', שכן עליו הכתוב אומר ויראת מאלוקיך, הנה מתפלל אדם במנין ביום שני או חמישי וצריך לומר 'והוא רחום' אך בסמוך יש מנין אחר ששם יש חתן, זה שאינו ירא ה', אומר הבה ואכנס לבית הכנסת שבו החתן מתפלל ואפטר מתחנן, זהו חוסר יראת אלוקים].

אמנם בלבוש (סימן קלא ס"ד) כתב והטעם שאין אומרים תחנן בפני החתן, מפני ששרוים בשמחה ועת התעוררות מדת הרחמים כמו בשבת ויו"ט. יתכן שהאדם יכול להכניס עצמו למקום שיש בו מדת הרחמים, וכעין זה כתב הכף החיים (שם ס"ק פז) על הא דכתב המשנ"ב שלא יבא החתן לבית הכנסת, וז"ל: ומיהו במקומות הללו אין נמנעים החתנים מלבא לבית הכנסת מפני זה, כי אדרבא יש שמחה לעם כשבא החתן לבית הכנסת כדי להתערב בשמחתו ושלא לומר תחנן, עכ"ל. "ויתכן דהדבר מסור ללב, אם הוא מבקש ללכת למנין שהחתן מתפלל בו בעבור שרוצה שיחול עליו מדת הרחמים, או כדי להתערב בשמחת החתן מותר, אולם אם כוונתו מפני הטורח לומר תחנן, ואינו רוצה להתוודות על עוונותיו, ולהתפלל על חורבן ירושלים ולומר הפיוט החשוב של ה' אלוקי ישראל, הרי הוא אינו ירא ה', וכן נאמר בבבא מציעא (דף נח ע"ב) וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלוקיך", עכ"ל.

ועוד ציין לי ידידי הנ"ל שהגר"א שלזינגר שליט"א בעמח"ס שו"ת שואלין ודורשין כתב לו בזה"ל: "אמירת תחנן חשובה מאד ומצילה מגזירות רעות, ואין להשתמט ממנה אא"כ עפ"י דין אין אומרים. ואם צריך לבחור, יבחר מנין שאומרים בו תחנן". עכ"ד.

האם מותר לשמוח ביום שלא אומרים תחנן

ולענין אם מותר לשמוח ביום שלא אומרים בו תחנן, הנה בקונ' באר יוסף (עמ' ל) הסתפקתי האם ראוי לומר מתי שנפטרים מאמירת תחנן, וידידי כגון של שני וחמישי, כגון בא' בשבט ועוד, שע"י כן יהיה זמן ללמוד, וחבל על הזמן שאומרים את הוידוי, או שלא ראוי לומר כן, דהרי זה מה שתקנו חז"ל לומר וידוי ותחנן בכל יום ושני וחמישי, ואין אתה בן חורין ליבטל ממנה.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ושם הבאתי שהשיב לו הגרנ"י בן שמעון שליט"א בעמח"ס שו"ת מעשה נסים ושא"ס, וז"ל: שמעתי מהגאון רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה בשם הבא"ח דאם אדם שמח ביום שאין תחנון זה מראה שאין לו יראת שמים, דכאן מודדים את האדם אם שמח בזה כאשר באה לו הזדמנות שלא לומר. ועכ"פ כאן שאומר ששמח שאין תחנון כי יש לו יותר זמן ללמוד אולי בכה"ג א"ש וצ"ע. עכ"ד, ומוכח דאין לשמוח ויל"ע.

ושוב ראיתי בקובץ המשביר חלק ז' שנערך ע"י הגאון יששכר דוב הופמן שליט"א ועמו אחיו הגאון רבי עובדיה הופמן זצוק"ל ויו"ל לעילוי נשמתו של מרן הגרע"י זיע"א במאמרו של ידידי הגאון רבי אברהם יקותיאל אוהב ציון שליט"א על הנהגות מרן הגרע"י זיע"א בשם המוהל הידוע רבי יוסף אורן שליט"א שלאחר התפילה בא למול ילד ואמר לו הרב בחיבה רבי יוסף באת אל המילה ולמה לא תבא אלינו לתפילה תבא כל יום שלא נאמר תחנון ונלמד יותר תורה... עכ"ד. ועיין. ויש עוד להאריך בכל זה, ולעת עתה הזמן קצר והמלאכה מרובה.

בדין חתן שאין מכירים אותו האם יאמרו תחנון

והנה נראה לענ"ד להביא סמך למה שהחתן פוטר את שאר הציבור מתחנון אע"פ שאין מכירין אותו, וממילא אין שמחים בשמחתו, ע"פ מה שראיתי עתה שהביא בספר חופת ציון (עמ' תכט בהערה) לפרקי דרבי אליעזר (פרק יז) וז"ל: ראה שלמה שמידת גמילות חסדים גדולה לפני המקום, וכשבנה שלמה בית המקדש, בנה שני שערים, אחד לחתנים ואחד לאבלים ולמנוודים, והיו ישראל הולכים בשבתות ויושבים בין שני שערים הללו, והנכנס בשער חתנים היו יודעים שהוא חתן, והיו אומרים לו, השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות וכו', משחרב בית המקדש התקינו שיהיו חתנים ואבלים הולכים לבית הכנסת ולבתי מדרשות, ואנשי המקום רואין את החתן ושמחים עמו, ורואים את האבל ויושבים עמו על הארץ, כדי שישבו ויצאו ישראל ידי חובתם בגמילות חסדים, ועליהם הוא אומר, ברוך אתה ה', גומל שכר טוב לגומלי חסדים עכ"ל, והנה מוכח מדבריו דהתקנה הוא שהחתן הולך לבית הכנסת ומשמע דאל"ה החתן לא היה הולך לבית הכנסת כדעת הט"ז, ומ"מ אחר שהחתן הולך משמע שרואים את החתן ויודעים שהוא חתן, וממילא מוכח לכאורה דהוא דין על הציבור שרואים את החתן וישמחו עמו, ואל"ה הוא בעיה של הציבור, אלא א"כ החתן לא אומר שהוא חתן כמו המעשה דנשאל בהא מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א והובאו הדברים בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק יח עמ' קע שנשאל

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ע"י ידידי הגר"ח מלין שליט"א בעמח"ס חמדת חיים וש"א"ס, שהיה מעשה אם אביו שהתפלל במנין תפילת שחרית קוודם שהש"ת החל בחזרת הש"ץ ניגש אדם בלתי מוכר (שהיה לבוש בכיפה סרוגה וכו') ואמר לש"ץ שלא יגיד תחנון, אחרי חזרת הש"ץ, הש"ץ שאלו בלחש מדוע, אם הוא בעל ברית או חתן, אך הלה לא ענה, הש"ץ החל בחזרת הש"ת וכשסיים החזרה התסובב לעבר הקהל כמסתפק אם לומר תחנון או לא, חלק מהציבור פנו לאותו אחד ושאלוהו מדוע אמר לש"ץ שלא לומר תחנון, והלא סירב לענות, ורק חזר על דבריו לא להגיד תחנון ובציבור לא ידע כיצד לנהוג, ולמעשה כיון שהוא היה תקיף בדעתו אז הש"ץ אמר קדיש ולאחר התפילה האברכים התוכווחו זה עם זה מה היה צריך לעשות, ונסתפקו עוד אם באמת היה צריך לומר תחנון ולא אמרו האם יש ענין להשלים את נפילת אפיים לאחר התפילה או דלמא כיון שכבר היה הפסק בלאו הכי וסיימו התפילה אין ענין.

והשיב בזה מרן הגרי"ז בזה"ל: כתב בשו"ע (או"ח סימן קלא ס"ד) נהגו שלא ליפול על פניהם וכו' ולא בבית החתן, ולא בבי הכנסת ביום מילה, ולא כשיש שם חתן, והטעם כתב במשנ"ב סק"ג משום דמצוה לשמוח עמו, השמחה נמשכת לכל הנלוים אליו, וכן במילה כתב במגן גיבורים (סק"ג) שהוא לכבוד המצוה שקבלוהו בשמחה, וכן יש אומרים שזה משום שמחת אבי הבן שמקיים המצוה, וכן משום שמחת הסנדק, ולכאורה יש לומר שאם אין יודעים הסיבה ואין שמחים עמו צריך לומר תחנון שכיון שבטל הטעם בטלה השמחה, וממילא יש לומר תחנון.

אך למעשה אין נוהגים כן ולא מצאנו שיש לברר את הטעם למה אין אומרים תחנון וכל מי שמתפלל בבית הכנסת אם לא יודע אם יש חתן שיש ברית מילה או טעם אחר, ואינו יודע לשמוח אינו אומר תחנון וגם בעניננו, לכאורה אין אדם חשוב שיבטל מנין שלם מלומר תחנון בגלל איזה סיבה עלומה שאינה הלכתית אלא שבדה מלבו, ובפרט שכל אמירת תחנון הוא בשביל להתחנן ולבקש מהשי"ת, ולהכניע עצמו למדת הדין, ואין אומרים תחנון בבית האבל כיון שמדת הדין מתוחה בבית האבל, ויש להיזהר מלהגביר מדת הדין [משנ"ב (סק"כ) בשם הלבוש] ואם יעשו מחלוקת ממילא זה הרבה יותר חמור, כי אז מגבירים ביותר את מדת הדין, וממילא כבר אסור לומר שם תחנון.

ולכן הש"ץ יאמר קדיש, כיון שאדם נאמן, ולכל אדם יש לו חזקת כשרות שאין רוצה להכשיל בחינם יהודים, בוודאי שלא לעשות מחלוקת, אבל מי שאינו מאמי יאמר תחנון בסתר במקום שלא יראוהו עכ"ד, ואמנם לכאורה

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

בעצם החזקת כשרות דאיכא כל כל יהודי אפילו היכא שהוא לובש כיפה סרוגה, נראה דהוא חזקה טובה, ומאידך כתב שמי שלא מאמין וכו' ובע"כ דאיכא לדון כאן בחזקת הכשרות של אותו יהודי, וממילא נראה לכאורה דכל שלא אומר סיבה יש לומר שיש לומר תחנן, שהרי אדרבא אם היה נשוי בזיווג שני כמו שרצה לומר הרב השואל בשאלתו א"כ הרי ע"י כך עוד יותר יקבל בושות לכאורה, וממילא יש כאן משהו לא תקין לכאורה. ועיי'.

וצ"ע בדברי מרן הגרי"ז דע"פ דברי הפרקי דרבי אליעזר נראה דיש דין שידעו, וממילא היכא דלא ידעינן אין לפטור את הציבור מתחנן.

וכן נראה להוכיח בהא מדברי הכף החיים סימן קלא ס"ק עח שכתב בשם הבת לחם יהודה שראה בכמה קהילות שאם היה הברית בבית כהנסת הגדולה שאין אומרים תחנן אף בבית המדרש ושאלתי לזקנים ואמרו כן מנהגם, וכן נוהגין בק"ק פראג שיש חילוק באיזה בית הכנסת שמלין, שאם מלין באותו בית הכנסת שנקרא אלטנייא אזי אין אומרים בכל בתי הכנסיות, ובאם מלין בשאר בתי הכנסיות אזי אומרים, וזה הכלל מקומות מקומות יש עכ"ל, וכן כתב במחזיק ברכה אות ב' שיש מקומות שנהגו שאם יש מילה בבית הכנסת אשר שם רוב העיר והיא בית הכנסת ישנה שבעיר שבכל בתי הכנסיות אחרים אין אומרים חנה עכ"ל, והביאו בית עובד אות יד, ושערי תשובה אות יד, עכת"ד הכף החיים, ואמנם יש לעיין מדוע הכף החיים כתב כן לגבי מילה, ולא כתב כן לגבי היכא שיש חתן.

ושוב מצאתי בזה בשו"ת יביע אומר (חלק ג' חאו"ח סימן יא אות ג) שכתב להביא בזה החילוק בין חתן שפוטר מאמירת תחנן דוקא היכא שנמצא לבין ברית מילה שלא אומרים תחנן אף בחדרים הסמוכים, וכמו כתב בשו"ת זרע יעקב (סימן מג) שכן מדיוק מדברי מרן השו"ע דקאמר ולא בבית הכנסת ביום שיש בו מילה ולא כשיש שם חתן, ומוכח שהמילה היא הגורמת, משא"כ חתן צריך שיהיה שם החתן, משא"כ היכא שלא נמצא יעו"ש, ואכתי יש לעיין מה החילוק בהא, ונראה לבאר בכל זה, דמילה הוא החפצא דמילה, משא"כ חתן תלוי אם נמצא או לא, אמנם לכאורה הרי זה תליא במחלוקת הפוסקים מה הדין היכא שהחתן היה בתפילה ויצא בשעת תחנן מכל סיבה שהיא, האם הציבור יאמרו עתה תחנן או לא, [וגם לכאורה יש לדון זבה דהרי אם יתחילו באמירת תחנן הרי בכל רגע החתן יכול לחזור לבית הכנסת] ונחלקו בזה גדולי האחרונים דהנה בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן קעט) כתב שאם יצא החתן לפני התחנן אומרים תחנן, וכן מוכח ממש"כ בתורת הדשן (ח"ב סימן פ), אבל בא"ז

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

(סימן קלא סק"י) שאם יצא החתן אפילו הכי אומרים תחנון, וכן כתב במשנ"ב (שם סקכ"א), ועיין עוד בחינא וחסדא (ח"א דף קיח טור ג) שאם החתן יצא על דעת לחזור מיד לא יאמרו תחנון, ואפילו אם התחילו לומר תחנון ושוב נכנס החתן יפסיקו מלאומרו, יעו"ש, ולפי"ז היכא שיצא החתן שלא על דעת לשוב צריכים לומר תחנון, ואמנם תליא במח' הפוסקים, ויש לפלפל עוד בכל זה, והזמן קצר והמלאכה מרובה.

וגם בעיקר דברי הכף החיים האם פסקינן כן לדינא, הנה בילקו"י (מהדורת תשפ"א סימן קלא סעיף כה) ובהערה שם נראה דדוקא אם זה כמה מנינים באותו בית הכנסת אין אומרים, אבל בבתי כנסיות אחרים אומרים יעו"ש עוד, ויעו"ש בהערה במה שציין למש"כ בזה מרן הגרע"י זיע"א בשו"ת יביע אומר חלק ג' חאו"ח סימן יא אות ה' יעו"ש, והיינו טעמא נראה דיש לחלק בין זמנינו לבין זמנם בזמנם שאני שהיתה עיר קטנה וכו' וממילא היה שמחה לכל העיר, וכולם הכירו החתן משא"כ בזמנינו, וכ"ש בזמנינו דיש הרבה שטיבלאך וכו' שהכל מתפללים שם בלי שייכות אחד לשני, שבזה אפילו יש מקום לומר שאפילו שיש חתן שיאמרו תחנון, אבל הסברא היא שלא יאמרו תחנון משום שיש לציבור לשמוח ביחד עם החתן, [ואפשר דזוהי סברת הט"ז] ועיין.

ואגב אורחא אכתוב כאן מה ששמעתי לדון האם אחרי שהתחילו הציבור לומר תחנון נודע שיש חתן האם ימשיכו לומר תחנון או שיפסיקו, דלכאורה יש לומר שימשיכו וכן שמעתי שהורה חכם אחד שליט"א, ומאידך יש לומר דהרי נתברר שהתחילו בטעות, וממילא יכולים להפסיק מלומר ואין בזה שום חסרון וכמו שנראה לעיל מדברי החינא וחסדא, ועיין.

ומ"מ נלמד מנידון זה שיש על הש"ץ לבדוק אם יש חתן או בעל ברית במנין כדי שידע אם לומר תחנון או לא, ויש מקומות שנהגו שיש להם מספר שלטים וכותבים היום יש ברית או היום יש חתן או היום יש יארצייט וכך הציבור יודעים למה לא אומרים תחנון, וממילא נפקא מיניה שהציבור ידעו למה לא אומרים תחנון, אי משום חתן שפיר דמי, ואי משום יארצייט ממילא יש חובה לומר תחנון. וכמו שכתבו בכמה פוסקים, והארכתי בזה בחיבורי בהלכות תחנון הנמצא עמי בכתובים. והשי"ת יזכני להוציא הכל לאור העולם, בעזרתו יתברך החונן לאדם דעת.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

לפטור מתחנן שהאבא לא נמצא

נשאלתי ע"י הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו וש"ס, בזה"ל: הסתפקתי באבי הבן שלא יכל להשתתף בברית של בנו, [היה חולה קורונה], אם מתפלל באותו יום במנין, אם פוטר הציבור מתחנן, כיון שלא יהא בברית י"ל שאין פוטר הציבור מתחנן, ומצאתי בתשו' בנין שלמה להגר"ש הכהן מוילנא זצ"ל הנדמ"ח ח"ב או"ח ס"מ, שכתב דאבי הבן שלא יהא בברית מילה של בנו, שאין פוטר הציבור מתחנן, וכתב שהחיוב על האב לצאת מבית הכנסת כדי שיוכלו הציבור לומר תחנן, וכתב על האב עצמו אפשר שא"צ לומר תחנן ומיהו אם רוצה יאמר תחנן, יעו"ש, הרי שס"ל שאף אבי הבן עצמו יכול לומר תחנן אם ירצה ביום מילת בנו, וודאי אין פוטר הציבור מתחנן, ולכאו' צ"ע דמה שאבי הבן פוטר הציבור מתחנן משום שהוא יום טוב שלו שמביא בנו למילה וכמקריב קרבן להקב"ה א"כ כיון ששלח שליח למוח בנו ומביא בנו למילה דשלוחו של אדם כמותו שפיר הוי כמקריב קרבן לקב"ה וכיו"ט שלו, ויפטור הציבור מתחנן אף שלא יוכל להשתתף בברית מילה, ואכן בשו"ת נשאל קוק או"ח ס' י"ט באבי הבן שלא יהא בברית מילה שלו במו, מ"מ שרי לו להסתפק בימי ספירת העומר, וכמו אבי הבן דשרי לו להסתפר לברית מילה, וכמש"כ הרמ"א או"ח סימן תצג ס"ב יעו"ש, הרי כיון שמביא בנו למילה שרי לו להסתפר אף שלא יהא בברית מילה של בנו וע"כ דביום הברית יום טוב שלו הוא, וממילא גם יפטור הציבור מתחנן, אף שלא יהא בברית וצ"ע בכ"ז.

וכתבתי לו בזה"ל: הנה בקושיית כת"ר שליט"א עש"כ בתשובות בנין שלמה לבעל החשק שלמה, אכן זה קשה, והנה ביסוד פטירה מתחנן ביום הברית, איתא בשבולי הלקט (סימן ל) כתב, ביום המילה אין נופלים על פניהם בבית הכנסת ששם המילה ויש אומרים שאין מונעין מליפול על פניהם בכנסת ששם המילה ואם הוא שני או חמישי אומרים וידוי משא"כ בחופה, ובשם רבי יצחק בר יהודה מצאתי ביום המילה אין נופלין על פניהם בכנסת אשר שם המחילה ואם הוא יום שני או חמישי אין אומרים תחנונים ולא והוא רחום ואין נופלים על פניהם עכ"ד, ואולם בעיקר מח' זו, גם יש להבין הטעם שאין נופלין על פניהם ביום המילה, באבודרהם (ברכות שער ט) כתב הטעם כיון שהוא יום שמחה לאבי הבן, ואולם בשבולי הלקט (סימן ל') כתב שלפי שמצות מילה קבלו ישראל בשמחה ועדיין מקיימים אותה בשמחה עכ"ד, והנה לכאורה יש נפק"מ בין הטעמים האלו בנ"ד שהוא מצות מילה שקבלו ישראל בשמחה, א"כ זה דוקא היכא דהברית אבל לטעם שהוא יום שמחה לאבי הבן א"כ לכן גם

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

בבית הכנסת שאבי הבן מתפלל אין לומר תחנון, ואולם אכתי ניתן לפלפל בזה, ואולם יש לדון לפי מש"כ בשו"ת זרע יעקב (סימן מג) והו"ד בשע"ת (סימן קלא ד) שהטעם שאין נופלין על פניהם ביום המילה כיון שאם לא מל האב מצוהע ל כל ישראל וכו' ויעו"ש בדבריו דס"ל שבבית הכנסת שהאבא מתפלל באופן קבוע אין נפילת אפים אפילו שהברית לא תהיה שם ואפילו שהאבא לא מתפלל שם אלא קרוביו באים במקומו ויעו"ש, וכן מבואר בתורת חיים והו"ד בברכ"י שאפילו שהמילה לא שם אין נופלים על פניהם, ויעו"ש וא"כ ה"ה לנ"ד שאין לומר תחנון גם איפה שהאב עתה מתפלל ביום הברית.

והנה בנ"ד יש להוכיח ממש"כ מרן החבי"ף בשו"ת לב חיים סימן יז לגבי סנדק שאינו פוטר את הקהל מלומר תחנון רק היכא שנמצא אבי הבן בעיר אין הסנדק פוטר, וכן מבואר ממש"כ בסס' תעלומות לב (ח"ד סימן לו) שאין להחשיב בסתם את הסנדק להיות כבעל הברית לפטור את הקהל מלומר תחנון רק כשאבי הבן לא נמצא בעיר, ואולם בפתח הדביר (סימן קלא סק"ז) כתב לדחות שגם הסנדק פוטר, אבל מ"מ משמע שאין אבי הבן פוטר רק שנמצא בעיר, ומוכח דהאבי הבן חשיב שמקריב קרבן וכו' רק שהוא נמצא שם, וא"כ י"ל דאף שהוא שולחו אכתי במקומו הרי לא מקריב קרבן, ולכן זה הסברא שכתב בתשובות בנין שלמה שלא יפטור מתחנון, ועכ"פ לדינא כיון דקימ"ל דתחנון הוא רשות, כיון דיש ספק יש להקל בזה לדינא. ואולם בשו"ת יביע אומר (ח"ג סימן יב אות ו) כתב לדינא את הדברי הבנין שלמה, ויעו"ש, ומה שיש לומר כן לכאורה דהרי הרמ"א כתב שרק בבית הכנסת ששם המילה לא יאמרו תחנון, ובע"כ דזה מה דס"ל לבנין שלמה, ואולם לדינא כיון דהטעם הוא שהוא יו"ט שלו, ובמשנ"ב לא חזינן שפסק כדברי הרמ"א כמבואר בס"ד שם, וגם מטעם דספק נפ"א להקל ה"ה בנ"ד, וכן כתב בספר מאיר עוז (ח"ה עמ' מה) שכן פסקו הגר"ח"ק והגר"י זילברשטיין שליט"א שהאב פוטר מתחנון ביום שבנו נכנס לברית אפילו שהוא בבית הסוהר וכדומה שהרי מ"מ הרי הוא יו"ט שלו, עכ"ל.

בדין סיום מסכת פוטר מתחנון

האם שיש סיום בבית הכנסת לאחר תפילת ערבית פוטר את הציבור מלומר

תחנון בתפילת מנחה

לפני כמה חודשים נשאלתי ע"י ידידי הרב אליהו בארי נ"ו אודות מה ששאל האם שיש סיום בבית הכנסת לאחר תפילת ערבית פוטר את הציבור

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

מלומר תחנון בתפילת מנחה, לענ"ד לכאורה יש לומר לדינא דחשיב סמוך,

והנה אם סיום מסכת פוטר מאמירת תחנון, לכאורה י"ל שפוטר מתחנון וכמו שאמר אביי במסכת שבת דף קיח ע"ב דהוי יומא טבא לרבנן, וכיון לכאורה דהוי יומא טבא א"כ הסיום מסכת יפטור את הציבור מאמירת תחנון,

ובשו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סימן יג כתב להביא מש"כ בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן קפב) שכתב ליישב מנהגם שאומרים וידוי במנחה אף בעת סיום מסכת, משום שמא המסיים למד המסכת שלא לשמה, וכתב שם ביבי"א לדחות דברי הפרי השדה שהרי אמרו חז"ל בפסחים דף נ' ע"ב כי גדול עד שמיך חסדך זה העוסק בתורה שלא לשמה, וכן אמרו בנזיר דף כג ע"ב לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהלכות תלמוד תורה הלכה ה', וכן מבואר בראבי"ה (הלכות אבל סימן תתמא) ובשבולי הלקט (הלכות שמחות סימן מד) שמותר לאבל להכנס לסעודת סיום מסכתא משום דחשיבא סעודת מצוה, וכן כתב המהרש"ל ביש"ש (פרק מרובה) וכן כתב בש"ך (יו"ד סימן רמו סקכ"ז) שלא חששו שמא למדו שלא לשמה, ושכן מבואר באחרונים שאפשר לעשות סיום מסכת בערב פסח שהוא תענית בכורות, ושכמו שפשטה ההוראה, וכמו שכב בנפש החיים (שער ג' פ"ג) שגם העוסק בתורה שלא לשמה הוא אהוב לפני המקום ברוך הוא כי ע"י כך יוכל להגיע למדרגת לשמה שכשם שבלתי אפשרי לעלות מן הקרקע לעלייה אם לא דרך מדרגות הסולם כך א"א שתיכף בתחילת לימודו יגיע האדם למדרגת לשמה כראוי יעו"ש.

ועוד הביא שם סייעתא ממש"כ המהרח"ו בשם האריז"ל בשער הגלגולים (דף סב ע"ב) ואמיר לי מורי דע לך כי אין גדלות הנפש תלויה כפי מעשה האדם, רק כפי ערך הזמן והדור ההוא, כי מעשה קטן מאד בדור הזה שקול כנגד כמה מצות גדולות שבדורות אחרים, כי בדורות אלו הקליפה גוברת מאוד מאוד לאין קץ משא"כ בדורות הראשונים יעו"ש. וכן כתב לדינא בילקו"י (תפילה ח"ב סימן קלא סעיף לה) יעו"ש עוד בהערה מש"כ בזה.

ומ"מ בגדר הסמיכות, כתב שם בילקו"י בזה"ל: כשעושים סעודת סיום מסכת סמוך למנחה, והמסיים והקוראים לסעודה מתפללים מנחה קודם הסעודה פטורים מלומד וידוי ונפילת אפים במנחה שהרי הוא כמו יו"ט שלהם וכמו שאמרו בשבת קיח ע"ב תיתי דכד חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן וכו' יעו"ש. ומ"מ נראה שאם עושים

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

הסיום לאחר תפילת ערבית ומתפללים מנחה ערבית אחת סמוכה לשניה, שפיר סו"ס נחשב סמוך, אף אם יש שיעור תורה קצר בין תפילת מנחה לערבית, כן נראה לכאורה לענ"ד.

ואולם לדינא דעת פוסקי אשכנז שסיום מסכת אינו פוטר מתחנון, וגם הרי בשו"ע לא הזכיר כן לדינא, וכן כתב לי הגאון העצום רבי עמרם פריד שליט"א שסיום מסכת אינו פוטר מתחנון. [וכן שמעתי ממנו עתה חודש סיון תשפ"ב כמה פעמים לדינא, אפילו בסיום סדר שלם] אבל לבני ספרד סיום מסכת פוטר מתחנון וכמ"ש ביביע אומר.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

בדברי המדרש שאין לומדים הלכות ממגילת רות

איתא ברות רבה (פרק ב פרשה יד) א"ר חנינא בר אדא אמר יעשה כתיב. פֶּאֶשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים שֶׁנִּשְׁפְּלִיתֶם בְּתַכְרִיכֵיהוֹן וְעַמְדֵי שׁוֹיִתְרוֹ לֵה כְּתוּבוֹתֶיהֶן א"ר זעירא מגלה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא איסור ולא היתר ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים. ע"כ דברי המדרש.

ונשאלה השאלה בבית ההוראה, הרי כידוע כמה הלכות חמורות נלמדות ממגילת רות את קניין אגב היתר מואבית בקהל וכן ברכת חתנים וכו'. ע"כ לשון השאלה, ועיין בזה לגבי קנין סודר בגמ' קידושין דף ג' ע"א, ולגבי ברכת חתנים בכתובות דף ז' ועוד. וכן למדו בגמ' ביבמות דף מז ע"ב מגירותה של רות, ובגמ' בב"מ דף מז ע"א למדו את דיני קניין חלפין, ובברכות דף נד ע"א ובמכות דף כג ע"ב למדו את ענין שאילת שאלום מבוועז.

ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א השיב בזה"ל: המהרז"ו (ר' זאב וולף איינהורן, לפני כ- 150 שנה) בפירושו על המדרש שואל שאלה זו, ונשאר בצ"ע. ועיין במתנות כהונה (לר' יששכר בער כ"ץ, לפני כ- 500 שנה) על המדרש מה שביאר משפט זה. גם הב"ח שואל שאלה זו בהקדמתו לספרו 'משיב נפש' על מגילת רות, עיי"ש מה שתירץ. ועיין בזוהר חדש (קנ). עכ"ד.

וידידי הגאון רבי יקותיאל אוהב ציון שליט"א במח"ס זכר עשה, שו"ת יעלת חן ושא"ס, כתב לי ליישב בזה"ל: וכן לומדים כמה הלכות גיור במסכת יבמות... אכן כוונת המדרש לפשטי הפסוקים ולא לדרשות, ופשוטה של מגלה נכתבה ללמד שכר טוב... ובר מן דין, הלא רוב ככל הפסוקים לא למדו מהם הלכות, [והמדרש דייק לומר "טומאה וטהרה איסור והיתר" כי בקושטא עניני גיור וקניין ומואבית בקהל הם ענינים שלא קשורים לא לטומאה וטהרה ולא לאיסור והיתר. ודו"ק], וקאי ארובו שהוא ככולו. עכ"ד.

וראה עוד ביפה ענף שכתב לבאר שגם הדינים במגילה יכלו להימסר בתורה שבע"פ אלא שנמסרו במגילת רות אגב ענין החסד כי שכר גומלי חסדים צריך להיות מוכן לכל אחד, אפילו פשוטי עם שאינם בעלי תורה

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

שבע"פ, וראה עוד בספר אור החמה שציין מקור אחר לכל דין המובא במגילה ממקום אחר כך שלא היה צורך במגילה בשביל זה.

ולענ"ד נראה לומר בזה שעיקר המטרה היא ללמוד שהקב"ה גומל טוב עם גומלי חסדים, ואף שאח"כ יש ה' שילפינן אח"כ, מ"מ אי"ז היה מטרת מגילת רות, אבל אחר דנכתבה ברור דאפשר למילף ממנה.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

האם יש להדליק את נר ההבדלה אחרי ברכת הבשמים

בס"ד

יום א' לסדר פרשת קרח תשפ"ב

לכבוד ידידי ורעי הרה"ג בנימין ראובן שלזינגר שליט"א

במה ששאל בזה"ל: שמעתי כעת הקלטה של דברות קדשו של הגאון הינוקא שליט"א. שאמר להקפיד את מה שכתב בספר קב הישר לר' צבי הירש מקוידינוב, להדליק את הנר של ההבדלה לא בתחילת ההבדלה אלא רק כשמברך על הבשמים, וכתב שם שמי שעושה זה בכל מוצ"ש, יזכה להצלחה גדולה בכל שבוע, וזה בדוק ומנוסה.

ואז גם מבינים למה אין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו - [כי אם זה יהיה קודם נוכל לברך אח"כ - א.ה. אני צריך ביאור בזה] מעניין מאד לדעת בכל זה, וכמדומה שהמנהג בזה להדליק קודם, ובפרט עפ"ד השו"ע שנראה אולי כן. מעניין לראות את דברי ספר קב הישר שם, ובכל זה. בברכה ובהודאה ע"כ לשון שאלתו.

הנה בדברי הקב הישר שם לא מצאתי, ואולי הכוונה להגהות הרד"ל על ספר שביל הישר להרי"ף שיבואר לקמן.

איתא בגמ' בברכות דף נב ע"א על מה נחלקו ב"ש וב"ה על המאור ועל הבשמים, והנה בגליונות הקה"י על הירושלמי בתלמוד ירושלמי של הגר"ק כתב הטעם המחלוקת בזה"ל: "ל דטעמא דמ"ד בשמים קודם למאור לפי שבשמים תדיר שנוהג גם בחול אם מריח ונר ליתא אלא המוצ"ש בלבד וטעמא דמ"ד נר קודם לפי שנהנה מהאור קודם שמריח מן הבשמים, יעו"ש, וכן כתב בביאור ב' הצדדים באור שמח הל' ברכות פרק ט' ה"ג שביאר כשני הצדדים הנ"ל יעו"ש, וכן כתב כבר במהר"ם בענט על המרדכי בספחים עמ' פח שהטעם שבשמים קודמים שהוא מטעם תדיר. וכן בהגהות הרד"ל ע"ס שביל הישר על הרי"ף ג"כ כתב כן, וכתב להעיר שלפ"ז בזמנינו שאין רגילים להריח על הבשמים הוא לא תדיר, ולכן כתב שראוי להדליק את הנר רק אחרי הבשמים עכ"ד, ואמנם יש הרבה שנוהגים כן, להדליק את הנר רק אח"כ. [ואולי מטעם שהוא מצוי שאח"כ יתכבה]. ויש לעיין במנהג כל המקומות.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ושוב ראיתי בספר אשיחה עמ' שכה ששאל למרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בזה"ל: ממתי צריך נר הבדלנ להיות דולק האם מתחילת אמירת הפסוקים הנה וכו' או אפשר אחרי ברכת הבשמים להדיק הנר ולברך עליו, והשיב לו מרן הגר"ח זצוק"ל בזה"ל: אפשר גם אחר כן אבל אין נהוג כן משום הפסק עכ"ד, ומוכח דאין קפידא בזה, דסו"ס משום תדיר, ולפי דברי הקה"י צריך עיון מדוע לא חש בזה, וי"ל כמו שראיתי שנשאל בזה הגר"ח בספר גם אני אודך ענינים שונים ח"ג תשובה פה ע"י ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בזה"ל: שאלה אדם שהסתכל בנר הבדלה על אצבעותיו רק ששכח לברך בורא מאורי האש, האם יכול להסתכל עוד הפעם באצבעותיו ולברך, והשיב לו מרן הגר"ח זצוק"ל יכול. עכ"ד, ומשו"ה נראה שסו"ס אף שיש את הנר ההבדלה על השלחן, אי"ז נחשב שמשתמשים בנר קודם, ואולי כיון שמנהג העולם שמכבים את החשמל ורק אז נהנים מהאור אין צריך לנהוג כן, ואפשר שדוקא פעם יש מקום לנהוג כן שלא היה אור החשמל משא"כ בימינו.

בברכת התורה

הצעיר באלפי ישראל

יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף וש"א"ס

פה עיר התורה בני ברק

תגובה:

וכתב לי בזה הגאון רבי יעקב אזואלי שליט"א (גיסו של ידידי הגרמ"ש דיין שליט"א) יוצא לפ"ז שהוא לא עניין סגולי, לגבי עצם העניין שהוא לא תדיר, יל"ע שכיון שברכת בשמים היא תדירה מה לי שאינה נוהגת היום בגלל שלא רגילים להריח ס"ס מצד עצמה היא תדירה יותר. ובעיקר הסדר ע"י בברכ"י שציין למאמר חמץ דהרשב"ץ (אות קטז) עיי"ש שביאר שהסדר נתקן לפי סדר החושים מן העב אל הקל תחילה היין שהוא הטעם ואח"כ הריח שהוא מוגבל למה שאדם יכול להריח ואח"כ הראיה שהיא עד השמים ואח"כ החכמה שהיא גם במלאכים והיא דקה יותר עיי"ש.

עכ"ד.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ועיין עוד בפרדס יוסף החדש שבת קודש

והרה"ג שלום פולק שליט"א כתב להוסיף בכ"ז.

מתי ידליק את האבוקה לברכת הנר במוצאי שבת

שאלה: האם יש ענין או צריך להדליק נר ההבדלה דוקא לאחר ברכת בשמים, בסמוך לברכת הנר?

תשובה: בדרך הקבלה והנסתר והסוד, אין לי יד ורגל עדיין לצערי, ולכן לא אוכל לענות מחלק בתורה הזה. ולכן אדון במה שנכון ע"פ הנגלה.

טעם ברכת הנר

והנה בטעם ברכת הנר פשוט שאינו על ההנאה של האש, שזה הנאה תמידית וכמו שלא מברכים על האויר, ולא על שאר הדברים שנהנים מהעולם תמידים כסדרם, שלא שייך לברך על כל רגע ורגע. והכל בכלל שהחיינו שמברכים על המועדים ועל מצוות שבאים מזמן לזמן, שמודים שחיים כל הזמן הזה, ובכלל זה כל ההנאות הקבועות, ובכלל זה האור.

וכך כתב הב"י בתחילת סימן רצח, וז"ל "וכתב הרא"ש (סי' ג) דטעמא משום דברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא שנברא האור במוצאי שבת דאי משום הנאת האור מברך היה צריך לברך בכל פעם ופעם כשנהנה מן האור: וכתב הרשב"א (שם סוד"ה אר"י) בשם הראב"ד דהני מילי במוצאי שבת אבל במוצאי יום הכפורים איכא למימר דמהדר בתר האור לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך לבורא יתברך שהבדיל לנו בין זה היום לשאר הימים שכל היום היינו אסורין להשתמש בו ועכשיו אנו מותרים וכתבו הרב המגיד בפרק כ"ט (הכ"ו)".

כתב הב"י, שבכל אופן אינו ברכה על עצם האור, אלא במוצ"ש בגלל שהאור נברא, ובמוצאי יוה"כ להראות שיום האחרון היה אסור במלאכה. אבל אין שום סברא לומר שהברכה על האור.

ולפי זה, משמע שגם מי שיושב ליד נרות, [וה"ה חשמל שלהרבה פוסקים אפשר לברך ע"ז, ועכ"פ להחמיר ודאי היו חוששים], אפ"ה יכול לברך כשירצה, ואז צריך להנות מהאור, שיצמיד ידו ויסתכל בצפורנו וכו', וכפי

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

שמבואר שם בסימן רצ"ח, בהלכות נר ההבדלה. ולכן אין שום בעיה מצד הנאה מהאש להדליק נר ההבדלה הרבה לפני ברכת האש.

להנות מהנר במוצ"ש לפני ברכה

במשנה ברורה בסימן תקנו ס"ק א כתב, "ויברך על האור קודם שקורין איכה דבאיכה כתיב במחשכים הושיבני וע"כ יברך תחלה על המאור וגם שיהנה אח"כ מאורו כשקורין איכה ואם שכח לברך יברך אח"כ בלילה כיון שהחיוב עדיין עליו". הרי שהביא להלכה הטעם שאסור להנות לפני שמברך. ולמעשה כך הוא דעת הבית יוסף אורח חיים בסימן תרצג וז"ל "כתב הכל בו בסוף סימן מ"א (ב:) פורים שחל להיות במוצאי שבת שקורין המגילה לאור הנר מברך בורא מאורי האש קודם ויש חולקין ואומרים שאינו צריך לברך עליו לפי שכבר נפטר ביוצר המאורות אמנם טעמא דמסתבר הוא שלא יהנה ממנו בלא ברכה".

אבל שם חולק הרמ"א בשו"ע, "ואומרים: ויתן לך, וקורים המגילה ואח"כ מבדילין (מנהגים)". ולא חשש לדעת הכל בו.

ושם מביא הפרי חדש דברי מהר"ש הלוי להצדיק דעת הרמ"א, והוא עצמו חולק על הרמ"א, וז"ל "ומה שכתב לפי שכבר נפטר ביוצר המאורות כו', הכי קאמר, מפני שאין ברכה זו מיוחדת מצד שאסור ליהנות מן הנר בלא ברכה הוא, כברכת הנהנין, לפי שכבר נפטר הנאת הנר בברכת יוצר המאורות שבה נכלל אור הנר. וא"כ חיובא במוצאי שבת אינו אלא זכר למה שאירע לאדם הראשון, והואיל וכן הוא, כבר יכול לברכה אח"כ, מהר"ש הלוי בתשובה חלק או"ח סימן כח בשם זקנו ז"ל. ולענין הלכה נקטינן שיבדיל מקודם, שאין ראוי שיהנה מן הנר קודם הבדלה, ודלא כהגה ז"ל, דליתא".

אבל להלכה למעשה לא חששו לזה הפוסקים, וכפי שהביא המשנ"ב בסימן רצח ס"ק ד מהרע"א, "ואם משער שיזדמן לו כוס בלילה ורוצה ללמוד קודם שיבוא לידו הכוס מצדד הגרע"א בחידושויו שלא יברך עתה על הנר וטוב יותר שיסדרם על הכוס". ואע"פ שנהנה מהאור בזמן שלומד, וכפי שכתב השער הציון ס"ק ג "ואף דלבסוף מסתפק בזה מדברי הכלבו, המנהג כמו שכתב מעיקרא, דהרי נוהגין העולם לומר ויתן לך אצל הנר קודם שמבדילין".

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

[במשנה ברורה בסימן תקצט ס"ק א כתב, "המנהג שמתפללין מתוך הסידור אף שלא בירכו עדיין ברכת בורא מאורי האש ועיין בשע"ת הטעם שאין זה הנאה גמורה דקצת שגורה בפיו והמחמיר יחמיר לעצמו אבל אין להורות לאחרים". משמע מדבריו, שכל ההיתר הוא רק משום הנאה גמורה. אבל כאן משמע שלא נהגו להקפיד כלל, ונראה שחולק עם השערי תשובה שם, וסובר שלא חששו כלל לדעת המחמירים וכפי שכותב כאן בשער הציון, ושם הביא דברי השערי תשובה בשמו ולא בסתמא, ובא ללמד שגם למחמירים כדעות שאסור להנות שם אפשר להקל, אבל העיקר כמו שכתב כאן סתמא. וכן רואים בעוד פוסקים שלא חששו לדעה שאסור להנות].

ואפילו אם אסור להנות לפני שמברך, בודאי לפני ברכת הגפן יכול להדליק, שלכתחילה אין להפסיק אפילו בשתיקה בין הברכה לשתיה, ואין לו להפסיק בהדלקת הנר בין ברכת הגפן והשתיה, וזה נקרא סמוך שמותר [ואולי יאמר בע"פ לדעות שאסור]. וכן לפי המשנ"ב שהנאה מועטת כמו תפילה בסידור מותר, א"כ לכ"ע מותר להדליק לפני הבדלה כיון שאינו רק הנאה מועטת.

ולכן לכאורה לכ"ע צריך להדליק לפני ההבדלה, משום חשש הפסק, אפילו למ"ד שאסור להנות מהנר במוצ"ש לפני שיברך.

ראיתי אחד שכתב ע"פ דברי האור שמח (ברכות פרק ט הלכה ג) שכתב "ונראה דפליגי בזה, דמאור ההנאה של בני אדם ממנו מצוי ותדיר, שאי אפשר להשתמש בלא אור, אבל הברכה אינו מצויה בו, דאינו מברך על הנר רק במוצאי שבתות ומוצאי יוה"כ פ' לבד, ובשמים אין ההנאה מצויה ותדירא ומוכרחת לבני אדם כהנר, אבל הברכה מצויה בו בכל שעה שמריח בו, ולכן בית הלל מקדימים את הבשמים לנר, משום דהברכה מצויה בו, אף על גב שתשמישו של נר תדיר טפ"י". הרי שההקדמה לבשמים לפני הנר הוא משום תדיר, וא"כ היום שאין אנו רגילים בהרחת בשמים, א"כ אין לבשמים דין תדיר, לכן נכון להדליק הנר אחר בשמים כדי שלא יצטרך להקדים ברכת הנר.

אבל נ"ל שאינו נכון, א. גם היום ברכת בשמים תדיר טפ"י, שהרי הרבה נוהגים להריח בלילי שבתות ויו"ט בשביל להשלים למאה ברכות, בכל בתי כנסיות בירושלים פזורים בשמים בליל שבת. ואין לומר שמי שאינו

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

מריח בליל שבת בשבילו נכון שידליק אחר ברכת הבשמים, שהרי גם בזמן חז"ל לכאורה היו אנשים שלא אהבו ריח הבשמים, או אנשים שלא יכלו להריח, ואפ"ה נכתב במשנה שצריך להקדים בשמים לנר, ולכאורה הטעם, שזה תקנה חז"ל לכתחילה לסדר כל הברכות ביחד, והם תקנו סדר ע"פ הרוב, וכולם צריכים לעשות לפי תקנת חכמים. ב. אין הכוונה לתדיר ההלכתי שחיובו מדאורייתא, אלא לתדיר שבגלל זה עדיף להקדים מדין עדיפות וענין בעלמא, שהרי שניהם אינם רק מדרבנן, וברכת בשמים ונר אי"צ לחזר אחריו, ולא שייך בזה תדיר, כיון שאינם חובה ככל אפילו לא ממנהג. [וכעין מה שאמר הגרשז"א על הקדמת המגילות בשבת חול המועד שהם מנהג, לפני קריאת התורה שהם מתקנת משה רבינו, שמכיון שאינו רק רשות לא שייך בזה תדיר (מובא בהליכות שלמה כמה פעמים)].

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

מכתבים והוספות לגליון מס' קעה

הגאון רבי אח"א שליט"א מח"ס רבים, ירושלים בדעת מרן הגר"ע יוסף

זצוק"ל בחובת כיסוי הרגלים

בס"ד

שבוע טוב, ראיתי מ"ש בעמוד 13 לגבי שוק באשה ערוה, גבי מקום השוק, אם הוא תחת או מעל הברך, ומסיק, דאי נקטינן שהוא למעלה מן הברך (כריהטת דברי המשנ"ב) הרי שלמטה מן הברך א"צ כיסוי כלל. והדברים ברורים. ומכבר אמינא שכל זה שנהגו נשות ישראל השתא לכסות בגרביים ודאי אינו מדין כיסוי דלא סגי בכה"ג [דאי נימא דסגי מ"ט דייקא עד הברך ולא למעלה מזה], אלא הוא תוספת צניעות ולרווחא דמילתא, ודומה אצלי שראיתי בספר ועלהו לא יכול הוראת הגרשז"א זלה"ה להורות לקולא לנשים ללכת בלי גרביים כלל במקומות שכך מנהגם (כגון קיבוץ חפץ חיים), ע"ש, ואמ"א כעת, ואתה תחזה.

ומעתה איני יודע מעיקר הדין חילוק בין עובי הגרביים, אלא עיקרו תלוי במנהג הנשים הצדקניות, וכמו"כ איני יודע מקור לחילוק של חיוב כיסוי עד מקום עובי הרגל התחתונה, ולמעשה כ"א ישאל רבותיו.

ודע כי הגרע"י זלה"ה דעתו כי השוק הוא החלק התחתון של הרגל, כאשר כתב בכתב ידו בכמה מכתבים, ואין הזמן מסכים כעת להמציא לך המכתבים, ואם חשוב יודיעני ואמצא בעז"ה. ולפיכך להולכים לאור דעתו ז"ל צריכים לכסות בחצאית עד הקרסול.

זכור אני כי בקובץ משנת יוסף היה על זה מאמר שכתב בו הרה"ג אברהם זיאת שליט"א. ראה שם. המכתבים האחרונים מאששים ומקיימים דבריו, וסותרים דברי אלה שנחלקו עליו שם.

תגובה:

ראיתי את המכתבים שכת"ר שליט"א שלח לי.

והנה במכתב מז' טבת תש"נ, להרב אליהו רשאיך זצ"ל, מייסד תנועת ללמוד וללמד נתיבות, כתב התקנות ועיקרי ההלכות שבנות ישראל מחוייבות ללבוש ויהיו כתקנון קבלה לבית הספר, בזה"ל: ועל הבנות

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

להגיע עם בלוש הולם הכולל חצאית או שמלה עד הקרסולים – מקסי (ולא כפי שפסקתי בעבר שהשמלה או החצאית צריכה להגיע קצת למטה מהברכים ואת שאר הרגל יהיה מפסיק לכסות עם גרביים שאינן שקופות, וזה אחר שישבתי על מדוכה זו והגעתי למסקנא שלא מספיק שאשה תלך עם חצאית או שמלה שמגיעה עד לברכים אלא צריכה ללכת עם חצאית או שמלה שמגיעה עד הקרסולים, ושוב ראיתי שעוד כמה מגדולי זמננו כתבו כך, וכן הסכים עימי להלכה ידידי הגאון ר' בן ציון אבא שאול שליט"א, והניסון הוכיח שבזמן שנשים הלכו מעט אחר הברכים הם נכשלו רבות בהכשלת הרבים בעניני צניעות ורבה הפריצות בזה רח"ל עכ"ל.

ואמנם יש לומר שמה שחזר בו שלא מהני ללבוש גרבים שקופות, וכמו שכתב להדיא במכתב שם, " ואת שאר הרגל יהיה מפסיק לכסות עם גרביים שאינן שקופות" אבל אם הגרבים אינם שקופות שפיר דמי.

ושוב הראוני שנדפס מכתב ממרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בתשובה מאתריך ט"ז אלול תשע"ג, כחודש וחצי לפני פטירתו, שנשאל ע"י אברכים מכולל אור החיים בראשות הגר"ר אלבז שליט"א בזה"ל: ישנן כמה מנשות האברכים בכולל ששמעו שיעור של הרב הגאון ר' דוד בניזרי שליט"א ראש כולל בבית שמש (אחיו של הרב הגאון ר' שלמה בניזרי שליט"א) במעלת הצניעות וההידור במצווה זו וקבלו על עצמן להתחזק בצניעות וללכת עם חצאיות ארוכות עד הקרסול, אך החלו עליהן רינונים שזה לבוש רחובי וזה בולט וגורם מכשול ושאלתן בפיהן מהי דעת תורה בענין, יורה נא המורה הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון, והשיב להם בזה"ל: אשריהן שהולכות בצניעות שכך היא ההלכה, עד הקרסול ע"כ, ואמנם מהמכתב הנ"ל נראה שאין זה חובה, אלא רק אשריהן ואשרי חלקם, וע"כ נראה שמשנה לא זזה ממקומה ודעת מרן הגרע"י זצוק"ל שאין חובה לכסות עד הקרסול, ואינו אלא מנהג טוב ואינו מעיקר הדין.

בברכת התורה

הצעיר באלפי ישראל

יוסף אביטבול

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

הגאון רבי יוסף כהן שליט"א במח"ס והניף הכהן, מקסיקו

לכבוד הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א, ראיתי בקובץ האחרון שנקט כת"ר כדבר פשוט לגבי הסתכלות בעריות דראיה בעלמא במקומות המכוסים אסורה, והריני שולח לך מה שנמצא עמי בכתובים (ספר והניף הכהן על אבן העזר חלק א') דהן אמת שכך היא ההוראה למעשה, אבל יש לישא וליתן בזה כי הב"י באו"ח סי' ע"ה הביא דברי תלמידי רבינו יונה דמוכח להיתרא.

האם אסור לראות ראייה בעלמא במקומות המכוסים שבשאר נשים

עיין במשנ"ב (סי' ע"ה סק"ז) שכתב בשם הפמ"ג דבמקומות שדרך להיות מכוסה [כגון זרועותיה וכה"ג שאר מקומות הגוף] אף ראייה בעלמא אסור³, ע"כ. וראיתי במשנ"ב עוז והדר שלמדו בדעת הפמ"ג שהוא איסור

---

³ועיין בשו"ת אדרת תפארת (ח"ב סי' כ"ט עמ' צ"ו) דנראה פשוט שכל הרואה במקומות כאלה אף בראיה מועטת לא שייך שלא תהיה לו הנאה מראייתו. והביא מה שכתב בספר הסתכלות בהלכה (הקדמה לפרק ג') דחיישינן שלא יתגרה בו יצר הרע למשכו מראיה בעלמא להסתכלות בכוונה, ועוד משום דכל דבר שאינו רגיל כל כך מושך את האדם יותר, עיי"ש. ולכאורה לטעם הראשון והשלישי האיסור הוא דאורייתא (להסוברים דהסתכלות בעריות אסורה מדאורייתא), אבל לטעם השני הוא רק מדרבנן אטו יבוא להסתכל, ודו"ק. ועיין בשו"ת הנ"ל דמוכח מיניה דהעיקר כטעם השני. אמנם ראיתי במשנ"ב מהדורת עוז והדר שנקטו שכוונת הפמ"ג דראיה בעלמא במקומות המכוסים אסורה מדאורייתא. ועיין בספר גן נעול (ח"ג עמ' ס') בשם החזו"א (או"ח סי' ט"ז סק"ז) דאין ראייה במקום צנוע אלא הסתכלות. הרי שנקט עיקר כטעם הראשון. [ונראה שהנפק"מ בין הטעם הראשון לטעם השלישי הוא באדם שלא שומר על העינים ועובד במקום שיש הרבה פריצות, דלטעם הראשון גם בראיה בעלמא אסור דראיה במקומות המכוסים היא הסתכלות, ולטעם השלישי כיון שרגיל בכך בראיה בעלמא לא הוא בשבילו כהסתכלות, וצ"ע. אמנם בלאו הכי לא נקטו הפוסקים כטעם השלישי וכנ"ל].

ועיין בשו"ת באז נדברו (חי"ג סוף סי' ס"א, הובא בשו"ת אדרת תפארת ח"ג סי' ל"ה) שנשאל אם שרי ראייה עכ"פ בלא הסתכלות במקומות המכוסים באחות או אמו. וכתב להשיב, דכל ראייה במקום סתר הוא כאלו נעורת וחשיב כמסתכל לשם הנאה, והוסיף במוסגר שסברא כזו נזכרת בחזו"א (סי' ט"ז סק"ז) דראיה במקום סתר עושה את זה להסתכלות, משום דהוי כאש לנעורת, עיי"ש.

ועיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' מ' בסוה"ד) שהביא ראייה דבמקומות המכוסים אסור אפילו בראיה בעלמא בלא הנאה, דהנה הרמב"ם והשו"ע (אב"ע סי' כ"א) כתבו והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות ממנה, ומשמע שלא רק על אצבע קטנה כתבו זה אלא אף על כל מקום שדרכן להיות מגולות (ולא על מקומות המכוסים, דבהם האיסור אפילו בראיה בעלמא), דאל"כ (כלו' דאם נאמר דגם במקומות המכוסים האיסור הוא דוקא כשנתכוין ליהנות), אין חילוק בין מקומות המכוסים למקומות המגולין, ואיך כתב שם השו"ע שם שאסור להסתכל בנשים שעומדות על הכביסה שהוא משום "שמגלות השוק" כדאיתא ברשב"ם (בב"ב דף נ"ז), הא אף במקומות שהדרך להיות מגולות אסור (אם מתכוין ליהנות). ולכן משמע שבמקומות המגולים אסור דוקא כשמתכוין ליהנות, ובמקומות שדרכן להיות מכוסים אסור בכל אופן (ומיירי הגמרא אפילו בראיה בעלמא שלא נתכוין ליהנות), עכ"ל. ולכאורה לולי דבריו היה מקום לומר, דאף שנאמר שאין הבדל בין מקומות המגולים למקומות המכוסים, מ"מ כאשר אדם עובר במקום שיש נשים שמגלות מקומות המכוסים, יש יותר חשש שיבוא להסתכל בכוונה, אבל אם אינן מגולות בשרן, כיון שהולך על דעת שלא להסתכל לא חוששים שיבוא להסתכל עליהם, ודו"ק. וראה בהערה הבאה שיש אומרים שבאמת אין חילוק בין מקומות המגולים למקומות המכוסים, ולפיהם מוכרחים לומר כדברינו, וצ"ע.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

דאורייתא [א.ה. להסוברים דהסתכלות בעריות הוי מדאורייתא]. אמנם ישנם פוסקים הסוברים דבראיה בעלמא איסורו רק מדרבנן. ושורש המחלוקת האם ראייה בעלמא במקומות המכוסים חשיבא כהסתכלות ממש, דהסוברים דהוי כהסתכלות ממש, היינו משום דלא שייך לראות באותם מקומות ולא לשים לב ולהתבונן במה שרואה. והסוברים שאיסורו מדרבנן סבירא להו דבזה אסרו חז"ל ראייה אטו הסתכלות. ויש לדעת שיש אחרונים שלמדו בדעת רבינו יונה דגם במקומות המכוסים מותר בראיה בעלמא כמו שהבאנו בארוכה בהערה⁴. ומ"מ כל פוסקי זמנינו כתבו לאסור

---

⁴עיינן בתלמידי רבינו יונה (ברכות דף י"ז ע"א בדפי הרי"ף) בשם רב האי גאון דכשמגולה טפח באשה אינו אסור אלא כשמסתכל בה, אבל בראיה בעלמא שרי, ע"כ. ולכאורה מוכח דס"ל דאף במקומות המכוסים מותר בראיה בעלמא, ורק הסתכלות אסור, ולא משמע שכתב כן רק לענין האיסור אמירת דברים שבקדושה מול ערוה ולא לגבי איסור הסתכלות, ועיין. ודברי רבינו יונה הובאו בב"י או"ח סי' ע"ה, ועיין בב"ח שם שחולק לדינא על חילקו של רבינו יונה כדמשמע בפוסקים, ולכן אסור אמירת דברים שבקדושה מול טפח באשה אפילו בראיה בעלמא.

והנה בספר גן נעול (ח"ג עמ' נ"ח ונ"ט) עמד בדברי רבינו יונה הנ"ל, וכתב שאין ראייה שמתיר ראייה בעלמא במקומות המכוסים, דיש לדחוק דאולי זהו דוקא לענין קריאת שמע שהוא מרוכז בקריאתה, אבל בעלמא אפילו בראיה בעלמא אסור. והביא קצת סיוע לזה, דרבינו יונה כתב לעיל מיניה לגבי קול באשה ערוה דאם יכול לכוין בלבו לתפילתו בענין שאינו שומע אותה ואינו משים לבו אליה מותר, וא"כ י"ל דמה שכתב אח"כ לגבי טפח באשה הוא גם ככה"ג שהוא מרוכז בקריאת שמע, ואף שרואה הוי כאינו רואה, עיי"ש. אך זהו דוחק, דהפשטות ברבינו יונה הוא דדוקא בקול זמר שהדבר תלוי אם שומע או לא שומע, בזה כתב דכשקורא עם ריכוז גדול באופן שלא שומע מותר, ועל זה הוסיף וכתב, דלענין הסתכלות שיש חילוק בין ראייה להסתכלות, בזה האיסור הוא דוקא במסתכל בה ולא בראיה בעלמא, ולעולם מיירי בזה באדם רגיל שאינו מרוכז כל כך עד שנחשב כאינו רואה, וצ"ע. ועיין עוד בספר גן נעול (שם עמ' ע"ו הערה 96) דבבית משה (סי' כ"א סעי' א' סוד"ה ודע) מוכח שלמד מלשון הרמב"ם דאפילו לגבי שוק באשה ערוה שצריכה לכסותו, אינו אסור אלא בהסתכלות ובכוונה ליהנות ממנה. וכתב דכן נראה שלמד בנחמד למראה (פ"ב דחלה עמ' קע"ז ע"ד) שאף בטפח באשה, לשיטת הרמב"ם והטור דוקא אם מסתכל ומכוין ליהנות אסור, הא לאו הכי שרי, ע"כ. ומ"מ לענין דינא כתב בספר גן נעול לאסור, עיי"ש.

ועיין בשו"ת לבושה של תורה (סי' ע' אות פ' ופ"א), שכתב דאין ראייה מדברי רבינו יונה שגם במקומות המכוסים האיסור הוא דוקא בהסתכלות ולא בראיה, דאולי מיירי בגוונא שהיא "אשתו" שמותר לו לראות אותה או בגוונא דליכא דרכא אחרינא, וקמ"ל דלגבי קריאת שמע אסור דוקא בהסתכלות ולא בראיה בעלמא, ע"כ. אמנם מצאתי בס"ד בספר אום אני חומה (ח"א עמ' קפ"ד) להגר"מ גרוס שליט"א שהביא שיטת רבינו יונה דרק במסתכל במכוון אסור. וכתב, וכמדומה דאפשר לומר דכוונת רבינו יונה הוא רק באשתו ולא באשה אחרת. וכתב, אמנם כל הפוסקים לא סבירא להו הכי בדבריו, ע"כ.

וראיתי בספר שלהי דקייטא (עמ' צ"ז וצ"ח) שהביא קושיית מרן הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א סי' נ"ו) האיך שרי לעבור במקום שהנשים עומדות על הכביסה ומגלות עצמן בדליכא דרכא אחרינא, הרי אפילו שהולך לשם לצורך פרנסתו הרי קיי"ל דאונס ממון אינו אונס כלל לדחות איסורים. וכתב בספר הנ"ל ליישב עפ"י דברי רבינו יונה (ברכות י"ז ע"א בדפי הרי"ף) דכשמגולה טפח באשה אינו אסור אלא כשמסתכל בה, אבל בראיה בעלמא שרי. וכתב דלפי"ז י"ל דאף כשעובר במקום הנ"ל ונצרך להביט בדרכו לבל יתקל, אינו מחוייב להסתכל ולהתבונן בנשים העומדות על הכביסה ולית איסורא, עיי"ש. הרי שנקט בדברי רבינו יונה גם לגבי איסור הסתכלות דבראיה בעלמא שרי, ולא נקט דמיירי באשתו או בשאר נשים רק לגבי האיסור דאמירת דברים שבקדושה כנגד ערוה. ועיין עוד בספר הנ"ל דבספר הסתכלות בהלכה להר"מ פוטאש הביא הרבה שיטות להחמיר ולהקל לגבי ראייה בעלמא במקומות המכוסים. ולגבי עיקר הקושיא של האגרות משה עיין בספר הנ"ל שכתב ליישב עפ"י מה שכתבו בשערי יושר (ש"ג סי' כ"ה) ובברכת שמואל (כתובות סי' ט') דהא דשרי להריח ריחא דאיסורי הנאה כשאפשר ואינו מכויין, דהתורה אסרה מעשה השתמשות מההנאה, וכל שאינו מכויין ליהנות לא חשיב כמעשה השתמשות מההנאה, עיי"ש. ועפ"י"ז יש לומר שאיסור הסתכלות באשה הוי כגדרי איסורי הנאה דאסור לאיש

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

כדברי המשנ"ב בשם הפמ"ג, כמו שכתב בספר גן נעול (שם עמ' ס') דכן כתב הגר"נ קרליץ בספר חוט שני (צניעות עמ' מ"ד), וכן העלה באום אני חומה (ב"כ אות ט' סעי' ג'), וכן פסק בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' רל"ד ורל"ה), ובספרו שו"ע המקוצר (סי' ר"א הערה י"ב אות ב'), וכן הוא בספר יסודות הבית וקדושתו (פ"ג סעי' ח'), ובספר פרי אליעזר (עמ' ל"ה), ובלבושה של תורה (סי' ע' אות ע"ו), ובספר עלי עין (סעי' ז' עמ' נ"ג), ובספר הסתכלות בהלכה (פ"ג סעי' ו'), ע"כ.⁵ ונראה שנקטו כן גם לבני

ליהנות מאשה (ואין האיסור עצם ההסתכלות), וכל שאינו מתכוין ליהנות אין כאן עיקר החפצא של איסור. ועיין שם שפלפל בזה.

ונראה דדעת הגאון רבינו יוסף חיים זי"ע בספר עוד יוסף חי (שופטים סעי' נ"א ד"ה ונשאלתי) דהאיסור הוא דוקא בהסתכלות ולא בראיה, שכתב, וז"ל: ונשאלתי מאחד שהיה יושב בעליה, והיה חלון פתוח מן העליה לחדר אחר, שהיתה עומדת בו אשה שהיא ערוה עליו מדאורייתא, והיתה ערומה לגמרי, והוא ראה את ערותה ממש, ושאל תיקון לדבר הזה. ואמרתי לו, אם הוא ראה ערותה "בהעברה בעלמא" שלא הסתכל באותו מקום אין עליו חטא בדבר הזה, אבל אם הסתכל שם שנהנה בראייתו שנתכוין להנות, בזה צריך לו תיקון, ע"כ. הרי דסבירא ליה דאפילו ראה בעלמא באותו מקום, אין עליו חטא בדבר הזה ולא צריך לעשות שום תיקון, ופשוט דהוא באופן שגם לא הסתכל בשאר המקומות המכוסים שבה, דאל"כ תיפוק ליה שעשה חטא מצד ההסתכלות בשאר המקומות המכוסים שבה. אמנם כבר הבאנו למעלה שהסכמת הפוסקים לאסור גם ראה בעלמא במקומות המכוסים שבה.

והנה יש חידוש נוסף בדברי העוד יוסף חי בגדר איסור הסתכלות בעריות, שכתב וז"ל: אבל אם הסתכל שם "שנהנה בראייתו שנתכוין להנות", בזה צריך לו תיקון, ע"כ. ומשמע דסבירא ליה דבעינן תרתי שיכוין ליהנות ושיהנה בפועל, אבל אם התכוין להסתכל ללא כוונה ליהנות, כגון שרוצה להכיר מנהג המקום איך הנשים לובשות, או לבדוק אותה אם היא יפה כדי להציע איזה שידוך וכיוצ"ב, כיון שלא מסתכל בכדי ליהנות אינו בגדר הסתכלות. ואפשר דסבירא ליה כמו שהבאנו לעיל שבספר שלהי דקייטא הביא אחרונים הסוברים דאיסור הסתכלות בעריות אינו איסור בעצם אלא האיסור הוא כל שמכוין ליהנות וכמו האיסור להריח מאיסורי הנאה. ועיין בספר גן נעול (ח"ג עמ' ס"ח וס"ט) שדן לפי העוד יוסף חי אם נתכוין להסתכל בכדי ליהנות אבל למעשה לא נהנה, האם עבר איסור, אך תמה דלא נראה כלל לומר כן, ונשאר בצ"ע, עיי"ש.

ובאמת מצאנו בפוסקים (חוט שני ועוד) שכל שנתכוין "להסתכל" אסור, כגון שנתכוין לבדוקה אם היא גבוהה או נמוכה, או אם היא שמינה או רזה וכל כיוצ"ב, ואף שלא נתכוין ליהנות הוי הסתכלות ואסור, וזה אסור אפילו במקומות הגלויים שבה.

⁵והנה מצאתי בס"ד בהסכמת מרן הראש"ל הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א למשנ"ב מהדורת משנת חכמים חלק ב', שדן להתיר אמירת דברים שבקדושה מול ערוה בעצימת עינים, וכתב, ומיהו נראה שזהו רק בטפח באשה ערוה, וכן בשער באשה וכו', שאין איסור בזה אלא מדרבנן ומשום הרהור, וכמו שכתב הפנים מאירות (ח"א סי' ע"ד), ובשו"ת מהר"ם בריסק (ח"ב סי' ע'), אבל בערוה ממש דהוי מדאורייתא לא מהני עצימת עינים, עיי"ש.

ועיינתי בפנים מאירות שם, שהביא ראה לדבריו מדברי רבינו יונה הנ"ל, וגם הגדיר מה נחשב ערוה בעצם, שכתב, וז"ל: דאשה כולה ערוה היא משום "הרהור", אבל בערוה גמורה כגון בית בושתה דאיכא נמי משום "מחניך קדוש", לא מהני עצימת עינים, וכן מוכח מלשון הרב רבינו יונה שכתב וכן כשמגלה טפח אינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראיה בעלמא מותר, עכ"ל, וזה קאי אטפח באשה במקום שראוי לכסות, והתם אינו אסור אלא משום הרהור, וכשאינו מסתכל אלא בראיה בעלמא ליכא הרהור ומותר, אבל בערוה גמורה דאסור משום מחניך קדוש דומיא דלבו רואה את ערוה, אפילו אם עוצם עיניו או סומא או לילה נמי אסור, ע"כ. הרי דס"ל דרק בית בושתה של אשה נחשב ערוה בעצם, וכל שאר גופה (שדרכה לכסות) לא הוי ערוה בעצם אלא משום הרהור. ומסתימת לשונו משמע, דכיון דהאיסור בכל אברי האשה אינו אלא משום הרהור ולא הוי ערוה בעצם, כל האיסור הוא בהסתכלות ולא בראיה בעלמא, דבראיה בעלמא ליכא הרהור, ודו"ק. והרי למד בדברי רבינו יונה כפשוטו, הן לגבי אמירת דברים שבקדושה כנגד ערוה והן לגבי איסור הסתכלות, ולא כדברי האחרונים שכתבו דרבינו יונה דיבר רק לגבי איסור אמירת דברים שבקדושה כנגד ערוה, ולא כדברי האחרונים שכתבו דרבינו יונה דיבר באשתו שיותר לו לראותה.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ושוב עיינתי בדברי המהר"ם בריסק (שם), וראיתי שם שהביא דברי הקרית ספר דכמו ששוק באשה ערוה שהוא אבר שדרכן לכסות, מזה לומדים לכל אברי אשה שדרכן לכסותו דהוי ערוה. אלא שהעיר על זה מהא דקיי"ל בפ"ב דחלה דאשה ערומה קוצה חלה כשפניה טוחות בקרקע, ואי נימא דכל גופה הוי ערוה ממש, הרי מקרא מלא דיבר הכתוב ולא יראה בכ ערות דבר. ושוב הביא דברי הפנים מאירות הנ"ל דרק בית בושת הוי ערוה ממש, וכל שאר גופה הוי ערוה מדרבנן ומשום הרהור, ובזה יישב קושיא הנ"ל. ועיין שם שהביא דעת רוב ראשונים דגם באשה אחרת לא הוי ערוה בפחות מטפח, ודעת הגהות מימוניות בשם בה"ג דאסור בזה אף בפחות מטפח. וכתב לתלות במחלוקת הנ"ל, דרוב הראשונים סוברים דטפח באשה הוי רק ערוה מדרבנן ומשום הרהור (וכנראה ס"ל דבזה לא חוששים להרהור), אבל בהגהות מימוניות י"ל דס"ל דטפח באשה הוי דאורייתא.

והנה מדברי המהר"ם בריסק הנ"ל, היה מקום לומר שכל זה הוא לגבי האיסור לקרות קריאת שמע בפני ערוה, אבל לגבי איסור הסתכלות בערוה כיון שגם שאר אברי האשה גורם להרהור דילמא בזה יש לאסור בכל גווי אפילו בראיה בעלמא. אמנם לא נראה כן מהמשך דברי המהר"ם בריסק, שכתב, וז"ל: ומובן ממילא דכל זה בלא הסתכלות בכוונה, אבל כשמסתכל בכוונה אסור מהתורה משום ולא תתורו והוא אף באצבע קטנה, ע"כ. ומשמע דנקט דאם רק רואה ולא הסתכל אין בזה איסור. וכן משמע גם מהמשך דבריו דרצה לומר דאף "במסתכל בכוונה" בשאר מקומות המכוסים שבאשה (חוץ מבית מבושת) אף שעבר על איסור הסתכלות מ"מ יצא ידי חובת קריאת שמע, ומדוייק מדבריו דבראיה בעלמא נקט דאין בזה איסור כלל, שכתב, וז"ל: והן היה מקום לומר דאיסור הסתכלות אין לו שייכות לקריאת שמע כלל, דמקרא דולא יראה בכ ערות דבר ילפינן מיניה איסור דבר תורה דבמקום ערוה לא שייך רק "בערוה ממש", וממילא יצא ידי קריאת שמע אף שעבר בלאו דלא תתורו וכו', ע"כ. כלו' דאיסור אמירת דברים שבקדושה הוא רק כנגד הערוה ממש דהיינו בבית הבושת כמו שכתב לעיל מיניה, וממילא אם קרא קריאת שמע כנגד שאר מקומות שדרכם להיות מכוסים ונתכוין להסתכל, אף שעבר על ולא תתורו, מ"מ יצא ידי חובת קריאת שמע, דהאיסור הוא דוקא כנגד ערוה ממש דהיינו בית הבושת. ועכ"פ מוכח מדבריו שנקט שאם לא התכוין להסתכל, לא עבר כלל על גם על ולא תתורו. וכתב בהמשך דבריו, אבל זה אינו, כיון דגבי קריאת שמע בעי כוונת הלב, בעינן שלא יהרהר בדבר אחר, וממילא כיון "דמסתכל" באשה לא יצא, ע"כ. אבל נראה שלא חזר ממה שנקט דבראיה בעלמא לא עבר איסור, והטעם משום דבראיה בעלמא לא מביא הרהור, ודו"ק.

ויש להדגיש שגם אם נאמר כדברי הפנים מאירות ומהר"ם בריסק הנ"ל דכל גופה של אשה לא הוי ערוה בעצם (חוץ מבית הבושת) פשוט וברור שמחוייבות מן התורה להתלבש בצניעות ומי שלא עושה כן עוברת על דת משה, כי בזה גורם להרהור של אנשים "המסתכלים" בהם, אלא דהנפק"מ דלא הוי ערוה דאורייתא, דבזה מועיל עצמית עינים בשעת אמירת דברים שבקדושה, ועוד דבזה ראה בעלמא ללא הסתכלות בכוונה מותר.

והנה גם הביה"ל (סי' ע"ה סעי' א' ד"ה במקום שדרכה) דן אם מהני עצמית עינים בפני טפח באשה בשעת הדחק. והביא דברי רבינו יונה הנ"ל דכל האיסור הוא במתכוין לראות, ושוב העלה להקל בשעת הדחק בעצמית עינים כדעת הב"ח והפמ"ג, עיי"ש. וראיתי במשנ"ב מהדורת עוז והדר (אות נ"א) שביארו כוונת הביה"ל, וז"ל: נראה דכוונת הביה"ל שאף שבודאי לא נקטינן כרבינו יונה להתיר אפילו לראות בראיה בעלמא, וכמו שכתב בהמשך [א.ה. שרק הקיל בשעת הדחק על ידי עצמית עינים, ולגבי איסור הסתכלות הביא המשנ"ב שם דברי הפמ"ג לדינא דאסור לראות במקומות המכוסים אפילו בראיה בעלמא], מ"מ שמעינן מדברי רבינו יונה שדעתו דאיסור טפח מגולה אינו מה"ל כערוה ממש אלא מדרבנן בלבד מחשש הרהור, [דאם היה אסור מה"ל בודאי שלא היה מתיר בראיה בעלמא], ולא כפי שנסתפק בנשמת אדם שאפשר שאיסור טפח הוא מה"ל ועפ"ז דן לאסור אפילו עצמית עינים, ואילו מדברי רבינו יונה מוכח שאינו אלא מדרבנן, וא"כ עכ"פ בעצמית עינים יש להתיר (בשעת הדחק), עכת"ד. וחזינן דנקטו להדיא בדברי רבינו יונה שמותר לראות ראה בעלמא במקומות המכוסים ואף לקרוא קריאת שמע בשעת הראיה, אלא שלדינא לא נקטינן כוותיה, רק צירפו שיטתו להקל בעצמית עינים בשעת הדחק.

אמנם כבר כתבנו למעלה בסוף דברינו דכל הפוסקים נקטו לדינא כדברי הפמ"ג שהובא במשנ"ב דבמקומות המכוסים אסור אפילו ראה בעלמא, ובודאי שאין להקל בזה נגד כל הפוסקים. ומה שטרחתי בכל אופן לברר היטב שיטת רבינו יונה, הוא משום שמרן החזו"א (סי' ט"ז סוף סי' ט"ז) צירף שיטת רבינו יונה בשעת הדחק, שכתב, דמותר להגיד תוכחה ברבים ולהזכיר דברי חז"ל אף כשיש פרועות ראש כנגדו, משום עת לעשות, וגם אפשר לסמוך על דעת רבינו יונה שכיון שאינו משים לבו מותר, ע"כ. וכנראה מיירי באופן שהחכם אינו מסוגל לדרוש בעינים עצומות. אמנם בודאי שכל ההיתר הוא בשעת הדחק וכל שאינו מתכוין להסתכל. והביה"ל שצירף שיטת רבינו יונה כדי להתיר לקרוא קריאת שמע בעינים עצומות, יש לעיין אם גם יתיר ראה בעלמא בלא שימת לב כשצריך לתת תוכחה וכיוצ"ב כדברי החזו"א, וצ"ע.

קובץ באר התורה (קעו) פרשת קרח

ספרד, שאף שהב"י הביא דברי רבינו יונה בשתיקה, מ"מ כבר הזכרנו בהערות שהרבה פוסקים כתבו שאין ראיה מוכרחת מדברי רבינו יונה שמתיר ראיה בעלמא במקומות המכוסים, דשמא רבינו יונה מיירי למי שהוא מרוכז מאד עד שנחשב כאינו רואה, או דמיירי לענין איסור אמירת דברים שבקדושה כנגד הערוה ולא דן לגבי איסור הסתכלות, או דמיירי באשתו שמותר לו לראותה. אמנם עיין בביה"ל (סי' ע"ה סעי' א' ד"ה במקום שדרכה) שצירף שיטת רבינו יונה להתיר אמירת דברים שבקדושה בעצימת עינים בשעת הדחק, עיי"ש. ועיין בחזו"א (או"ח סי' ט"ז אות ט"ז) שדן אם מותר לחכם לומר דברים שבקדושה כנגד נשים פרועות ראש וכיוצ"ב, וכתב להקל משום עת לעשות לה', וגם צירף דעת רבינו יונה שכיון שאינו משים לבו מותר.

בברכת התורה

יוסף נ. כהן

מח"ס והניף הכהן

מכסיקו סיטי

שלום הרב

לפי הסוברים דלא כהשבט הלוי ואין חיוב לכסות את כל הצואר, מאיזה מקום חייב בכיסוי, ראיתי בכמה קיצורים שכותבים שהוא ממקום העצמות הבולטות שיש מתחת לגרון, השאלה אם יש לזה מקור. בעיקר התעוררתי בזה כי יש הרבה חרדיות שלא מקפידות כל כך בזה